

HÂTİB B. EBÛ BELTEA

FAYSAL DÖNDER

HÂTİB B. EBÛ BELTEA

Faysal Dönder

Kitap Adı	:	Hâtıb b. Ebû Beltea
Yazar	:	Faysal Dönder
ISBN	:	978-625-7617-24-6
SAMER Yayınları	:	93
Editör	:	Prof. Dr. Ünal Kılıç
Dizgi & Kapak	:	SAMER
Genel Yayın Yönetmeni	:	Doç. Dr. Feyza Betül Köse
Yayın Koordinatörü	:	Arş. Gör. Asım Sarıkaya
Görsel ve Teknik Tasarım	:	Arş. Gör. Cenap Ayık

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KSÜ Avşar Kampüsü

Onikişubat/Kahramanmaraş

İletişim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş-2021

Bu kitap, “Hâtıb b. Ebû Beltea’nın Hayatı, Kişiliği ve İslam Tarihindeki Yeri” adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş yayım halidir.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	6
Giriş	8

– BİRİNCİ BÖLÜM –

HİCRETİNE KADAR HÂTİB B. EBÛ BELTEA'NIN HAYATI

A. Soyu ve Kabilesi.....	17
B. İsmi ve Künyesi	18
C. Ailesi ve Çocukları.....	19
D. Hâtıb'ın Şemali ve Şahsiyeti	19
E. Müslüman Oluşu.....	20

– İKİNCİ BÖLÜM –

HİCRETEN VEFATINA KADAR HÂTİB B. EBÛ BELTEA

A. Hicreti.....	25
B. Katıldığı Savaşlar	26
C. İslam Devleti İçerisinde Üstlendiği Görevler	46
D. Halifeler Döneminde Hâtıb.....	58

E. Hâtıb'ın Geçim Durumu	61
F. Vefatı	62
G. Hâtıb'ın Rivayet Ettiği Hadisler	62
Sonuç	64
Kaynakça.....	67

ÖNSÖZ

Çalışmamız, Hz. Muhammed'in ashabından Hâtıb b. Ebû Beltea'nın hayatı, kişiliği ve İslam tarihi içerisindeki yerini konu edinmektedir.

Hâtıb b. Ebû Beltea, Allah Rasûlü (sav)'nın peygamberliğine ilk inananlardan olup süreç içerisinde çeşitli vazifeler üstlenmiş önemli şahsiyetlerdendir. Araştırmalar neticesinde Hâtıb b. Ebû Beltea hakkında ülkemizde akademik alanda herhangi bir çalışmanın yapılmadığını tespit ettik. Bu konuyu çalışmadaki amacımız, İslam'a hizmet eden öncü şahsiyetlerden birini daha ayrıntılı bir şekilde tanıyıp tanıtmaktır. Onun hayatını öğrenip, İslam'a verdikleri hizmetlerden haberdar olup günümüz insanları için varsa örneklik teşkil edecek durumları da gün yüzüne çıkarmaktır. Onların sergiledikleri olumlu davranışlar her Müslüman için birer örnektir.

Bu konuyu çalışmadaki bir başka amacımız, sahâbiler hakkında ortaya atılan bazı yanlış düşüncelerin var olmasıdır. Sahâbînin insan oluşundan dolayı hatalarının olabileceği, bunun da iyice araştırılması gerektiği kanaatindeyiz. Onların hataları üzerinden konuşurken veya bir değerlendirme yapılırken, sağlam bilgiler ışığında bu tür yorumların yapılması gerekir. Aksi takdirde sahâbîlere karşı yanlış bir tutum ve düşünceye girileceği pek tabii bir durumdur. Müslümanların bu tür durumlardan uzak durmalarını sağlamak maksadıyla böyle bir konuyu çalışma ihtiyacı duyduk.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Hâtıb'ın ileri gelen sahâbiler arasında yer alması nedeniyle "Sahâbî" kavramına dair bilgiler verdik.

Birinci bölümde Hâtıb b. Ebû Beltea'nın hicretine kadarki hayatını, ikinci bölümde de hicretinden vefatına kadarki süreçte Hâtıb b. Ebû Beltea'nın durumunu ele almaya çalıştık.

Bu konuyu çalışmaya başlarken, Hz. Peygamber (sav)'in oluşturduğu ilk İslam toplumunda yer alan seçkin şahsiyetlerin nasıl eğitildiklerini, ne gibi şartlarda yetiştirildiklerini, kendilerine verilen görevlere ne derece bağlı olduklarını, hatalar yapmış olmalarına rağmen yine de İslam davası uğruna çalışmaktan bir an olsun geri durmadıklarını göstermeyi amaçladık. Bu kişilerin sahâbî olmalarına rağmen, onların da birer insan olduklarını, onların da hata yapabileceklerini fakat yaptıkları hataların, sahâbî oluşlarına herhangi bir zarar vermedikleri üzerinde durduk. Sahâbîlerin yaptığı hatalar karşısında Hz. Peygamber (sav)'in tutumunu, onların hatalarını düzeltme konusundaki hassasiyeti üzerinde durup, böylesi bir durumda bizlerin de sahâbî karşısında nasıl bir tavır koymamız gerektiğini belirttik. Sahâbîlerin de birçok güzel davranışlarında olduğu gibi, kendi yaptıkları hataların düzeltilmesi konusunda da bizlere örneklik teşkil edebileceklerini araştırmamızda sunduk.

Çalışmamız boyunca fikirlerinden, eserlerinden faydalandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Ünal Kılıç ve Prof. Dr. Ali Aksu'ya, yine kaynaklara ulaşmama destek veren Dr. Öğr. Üyesi Hakan Temir'e teşekkür ederim.

Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

Faysal Dönder
Sivas-2021

– GİRİŞ –

1. Sahâbi Kavramı ve Tarihsel Süreci

Sahâbî kavramı sözlükte “arkadaş, dost” anlamlarına gelmektedir.¹ Çoğulu **sahâbe’dir**. Ayrıca **ashâb** da çoğul olarak kullanılmaktadır. Kime sahâbî denildiği noktasında birçok görüş ortaya atılmıştır. En genel anlamıyla belirtecek olursak, Hz. Peygamber (sav)’i görmüş, ona iman etmiş ve bu şekil üzere vefat etmiş kişilere sahâbî denilir. Sonraki dönemlerde “sâhibu’n-nebî, ashâbu’n-nebi, ashâbu Rasûlillah, ashâbu Muhammed” gibi tanımlara da rastlanılmaktadır.²

Sahâbînin fazileti hakkında Hz. Muhammed (sav)’in bazı hadisleri bulunmaktadır. Hz. Peygamber bir hadisinde “*İnsanların en hayırlıları benim çağdaşlarımdır*” buyurmuştur.³ Burada kullanılan çağdaş ifadesinden, Hz. Peygamber kendi döneminde yaşamış ve kendisine tabi olma şerefine nail olan sahâbîden bahsettiğini belirtebiliriz. Bir başka hadisinde de; “*Ashabıma sövmeyiniz. Sizden herhangi bir kimse Uhud Dağı kadar altın infak edecek olsa dahi*

---

¹ İsmail Karagöz, “Sahâbî”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015), 570.

² Mehmet Efendioğlu, “Sahâbe”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 35: 491-500.

³ Ebu'l Fazl Şihabuddin Ahmed b. Hacer el-Askalanî, *İthâfu'l-Kârî bi-ih-tisâri Fethi'l-Bârî*, trc. Komisyon, (İstanbul: Polen Yayıncılık, 2007), 7: 327.

onlardan herhangi birisinin iki avuç hurma veya onun yarısı kadar infakına ulaşmaz".⁴ Bu hadisten, Hz. Peygamber (sav)'in sahâbînin faziletinin ne kadar yüce olduğu ve ümmet nezdinde de onlara karşı tavrımızın nasıl olması gerektiği anlaşılmış oluyor.

İslamiyet'ten önce Hz. Peygamber (sav)'in yaşadığı toplum hakkında "cahiliye dönemi" ifadesi kullanılmıştır.⁵ Bu dönem, her türlü haksızlığın yaşandığı, güçlülerin zayıfları çok rahat ezebildiği, adaletin, hakkın, hukukun yerle yeksan edildiği bir dönemdi. Hz. Peygamber (sav) böyle bir toplumda davasını, inancını sürdürdü. Bunun neticesinde, sınırları aşan, krallıkları deviren, kıyamete kadar isimleri iyilikle ve güzellikle anılan yeni bir toplum inşa etti. Bu süreçte Hz. Peygamber (sav)'e inananların tümü, ellerinden ne geliyorsa bir şekilde katkı sunmaya çalışmışlardır. Kimi malı, kimi canı, kimi de varlığı ile İslam'a destek olmuşlardır. Hz. Ebû Bekir, ilk andan itibaren Hz. Peygamber (sav)'e olan bağlılığı ve sadakati ile İslam'a çok büyük katkılar sağlamıştır.⁶ İslam öncesi dönemde yaşadığı toplumda cesareti ile ön plana çıkan Hz. Ömer'in Müslüman olduktan sonraki süreçte, halifeliği boyunca yaptığı faaliyetler İslam tarihindeki en önemli işlerdendir.⁷ Hz. Osman'ın Tebûk Seferi öncesi yapılan hazırlıklara destek olmak için yaptığı infak, günümüzde pek çok kimsenin yapamayacağı bir iştir. Fakat Hz. Osman (ra) sırf Allah'ın rızasını kazanma adına böyle bir davranışı sergileme noktasında bir an bile tereddüt etmemiştir.⁸ Bunlar gibi nice örnekler İslam Tarihinde gerçekleşmiştir. Bizim burada asıl vurgulamak istediğimiz konu

---

⁴ İbn Hacer, 7: 349. Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfi'z-Zebîdî, *et-Tecrîdü's-Sarîh li-hadîsi Câmii's-Sahihî Buhari*, trc. Komisyon, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1983), 7: 342.

⁵ Mustafa Fayda, "Câhiliye", *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 7: 17-19.

⁶ Ali Muhammed Sallabi, *Birinci Halife Hz. Ebu Bekir (ra), Şahsiyeti ve Dönemi*, trc. Şerafettin Şenaslan-Faruk Aktaş (İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2009), 31-108.

⁷ Ali Muhammed Sallabi, *İkinci Halife Hz. Ömer (ra), Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, trc. Mehmet Akbaş, (İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2008), 23-147.

⁸ Ali Muhammed Sallabi, *Üçüncü Halife Hz. Osman (ra), Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi*, trc. Ayhan Ak, (İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2015), 12-42.

Hız. Peygamber'in toplumda nasıl bir dönüşüm gerçekleştirdiğini göstermektedir.

Her mücadelenin elbette zorlu bir süreci vardır. Hız. Peygamber (sav)'in ve kendisine tabi olanların da risalet döneminde ciddi sıkıntıları olmuştur. İlk tebliğ sürecinden sonra baş gösteren işkence süreci, bunun devamında uygulanan her türlü baskı ve boykot,⁹ nihayetinde gerçekleşen hicret ile artık Müslümanların İslam'ı yaşaması başka bir boyuta ulaştı. Gerçekleşen hicrette de Müslümanlar açısından önemli dersler çıkarılabileceği kanaatindeyiz. Örneğin Müslümanlar hicret esnasında, İslam davasını sürdürmek maksadıyla malından mülkünden, memleketinden dahası ailesinden feragat ettiler. Her şeyden vazgeçip, sırf Allah'ın rızasını kazanmak adına herkesi ve her şeyi karşlarına aldılar. Bunun sonucunda Allah kendilerine öncelikle dinlerini rahatça yaşayabilecekleri bir toprak, sonrasında da krallıkları yıkan bir sistem ortaya koymayı nasip etti. Sahâbînin ortaya koyduğu bu tavır ve inanç, onların Allah (cc) ve Peygamber (sav)'in nezdindeki itibarlarını elbette arttıracaktı. Onlar bir temel oluşturdular bu temel üzerine de İslam binası inşa edilmiştir.

İnsanların hataları karşısında nasıl bir tavır içinde olduğumuz çok önemli bir husustur. Sahâbî yaptığı güzel davranışlarında olduğu gibi hatalarından sonra sergiledikleri tavır noktasında da bizlere örnek olmuştur. İnsan hata edebilir ancak önemli olan, hatasının farkına varıp bundan dönmeyi bilmesidir. Kişiyeye karşı sergileyeceğimiz davranışla, onu kazanabilir veyahut kaybedebiliriz. Hız. Peygamber de bu konuda çok hassas davranmıştır. Sahâbî'yi yaptığı hatalara karşılık kaybetmeden, onu hatasından çevirebilmeyi başarmıştır.¹⁰

Hız. Peygamber (sav)'in peygamberliğinin en önemli göstergelerinden bir tanesi de onun yetiştirdiği sahâbe neslidir. Onlar, her haliyle kötülükler

⁹ Ünal Kılıç, *İslam'ın Zor Yılları ve Boykot* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2016), 54-82.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. İhsan Arslan, "Sahâbînin Olumsuz Tavrı Karşısında Hız. Peygamberin Tavrı", *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12/3 (2012): 119-149.

içerisinde kalmış olan bir dünyaya yeni bir yön çizdiler. Bu yön de Allah ve Rasûlünün yoludur. Onlar hayatlarını Kur'an ve sünnet çerçevesinde şekillendirdiler. Tüm işlerini, kararlarını Kur'an ve Sünnetten hareketle gerçekleştirdiler. Onlar, İslam'ın ilk öğretmenin ilk öğrencileri oldular. Öğrendiklerini sonraki nesillere de çok güzel bir şekilde de aktarmayı başardılar. Onlar hakkında yazılacak, söylenecek her söz, tutum ve davranışın devamı muhakkak Kur'an ve Sünnete de uzanacaktır. Bundan dolayı sahabe hakkında ve sahabenin yaptıkları hakkında bir değerlendirme yapılırken dikkat edilmesi kanaatindeyiz.

2. Araştırmalar ve Kaynaklar

Yüksek Öğretim Kurumu'nun Tezler Kataloğundan, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) kütüphanesinden, Adnan Demircan'ın bibliyografya eserinden taramalar yaparak araştırmalarımızı gerçekleştirdik. Bunun sonucunda Hâtıb hakkında herhangi bir müstakil eser, tez, makale ve bildiri olmadığını tespit ettik.¹¹ Araştırmamızda kullandığımız kaynak kitaplar konusunda; ilk dönemlerde yazılmış kitaplardan faydalanmaya çalıştığımız gibi, yakın tarihimizde yazılmış kitaplardan ve Şamile¹² adlı programdaki kitaplardan da istifade ettik.

Çalışma konumuz İslam tarihinin ilk döneminden başlayıp ilk üç halife dönemine kadar ulaştığından, bu dönemleri kapsayan eserleri konumuz çerçevesinde taradık. Yararlandığımız eserlerin tamamını belirtmeye imkân olmadığından, belli başlı eserleri burada zikretme ihtiyacı duyduk.

Çalışmamız esnasında ilk olarak Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinden istifade etmeye çalıştık. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde yazılmış olan "Hâtıb b. Ebû Beltea" maddesinden istifade ettik.¹³ Bu

---

¹¹ Adnan Demircan, *Cumhuriyet Dönemi İslam Tarihi ve Medeniyeti Bibliyografyası*, 1. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015).

¹² Şamile programı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. www.shamela.ws.

¹³ Nebi Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 16: 444.

maddeden yola çıkılarak, Hâtib hakkında bilgiler edinmeye gayret ettik. Elçilik konusunu ele alan ve bu konuyla ilgili yapılmış olan çalışmaları inceledik.¹⁴ Bu çalışmalardan, Hâtib'in da yapmış olduğu elçilik görevi hakkında bilgiler elde etmeye ve Hâtib'in bu vazifeyi üstlendiğinde karşılaştığı durumları inceleme noktasında bilgiler elde ettik. Maverdî'nin "Ahakamu's-Sultaniyye"sinde araştırmalar yapmış olmamıza rağmen elçilikle ilgili herhangi bir bilgi elde edemedik.¹⁵

Bu süreçte tabakat kitaplarından faydalandık. Bu alanda yazılmış eserlerin başında gelen İbn Sa'd'ın "Tabakâtu'l-Kübrâ"sı gelmektedir.¹⁶ Bu eser Hâtib'in soyu, ailesi, künyesi, Mekke öncesi hayatı hakkında kısa bilgiler vermektedir. Bu eserde Hâtib'in şemali hakkında bilgiler de elde etme fırsatı bulduk. Ayrıca çalışmamızda diğer tabakât eserlerinden de istifade ettik. Bunlar arasında İbn Abdilber'in "el-İstiab"¹⁷, İbnü'l-Esir'in "Üsdü'l-Ğabe"¹⁸ si, Zehebî'nin "Siyer-i Alâmi'n-Nübelâ"¹⁹ sını, İbn Hacer'in "el-İsabe"²⁰ ve "Tehzibü't-Tehzib"²¹ i yer almaktadır.

Genel İslam Tarihi kitaplarından da çalışmamız esnasında yararlandık. Bunlar arasından İbn Kesir'in "el-Bidaye ve'n-Nihaye"²² sahâbî hakkında

---

¹⁴ Mehmet İpşirli, "Elçi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 11: 3-15; Harun Çağlayan, "Elçi ve Vekil Bağlamında Nübüvvet", *e-makalat Mezhep Araştırmaları*, 8/2 (GÜZ 2015): 69.

¹⁵ Ebu'l-Hasan Habib el-Maverdî, *el-Ahkâmu's-Sultaniyye*, trc. Ali Şafak, (İstanbul: Bedir Yayınları, 2018).

¹⁶ Muhammed b. Sa'd b. Menî el-Hâşimi el-Basrî, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*, trc. Komisyon, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 3: 125.

¹⁷ Cemâleddin Yusuf bin Abdullah bin Muhammed bin Abdilber-i Kurtubî, *el-İstiab fi Marifeti'l-Ashab* (Kahire, 1960), 3: 374.

¹⁸ İzzeddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed ibnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğabe fi Mârifeti's-Sahâbe*, thk. Abdulfettah Ebu Senne (Beyrut: 1966/1386), 1: 659.

¹⁹ Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyer-u Âlami'n-Nübelâ* (Beyrut: Dâru'l-Maarif, 1981), 2: 43.

²⁰ Ebu'l-Fazl Şihabuddin Ahmed bin Ali bin Muhammed el-Askalânî, *el-İsâbe fi temyizi's-Sahâbe*, thk. Ömer Yusuf b. Abdullah (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1993/1414), 2: 300.

²¹ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, (Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-İlmiyye, 1994), 2: 155.

²² Ebu'l-Fida el-Hafiz İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1936), 4: 180.

genel bilgiler elde etme noktasında en çok başvurduğumuz kitaplar arasında yer almaktadır.

Siyer ve Meğazi alanında yazılmış olan eserlerden de çalışmamız çerçevesinde yararlandık. Bu eserler arasında Vakıdî'nin "Meğazi"si,²³ İbn Hişam'ın "Sîret"i²⁴ ve İbn Hişam'a şerh mahiyetinde yazılmış olan Süheyli'nin "Ravdu'l-Unuf"u²⁵ zikredilebilir. Bu eserlerde, İslam Tarihinde gerçekleşmiş olan ve konumuz açısından da değerlendirilmeye tabi olan olayları inceledik ve çalışmamızda da bu olaylara yer verdik.

Bu eserlerle beraber ayrıca İbn Kuteybe'nin "el-Maarif"i,²⁶ içerdiği bazı bilgiler açısından çalışmamızda yararlandığımız bir eserdir. Hz. Peygamber (sav)'in hicret sonrası uygulamaları bağlamında, kardeşleştirme faaliyeti hakkından bizlere bilgi sunması açısından İbn Habîb'in "el-Muhabber"i yararlandığımız önemli eserlerdendir.²⁷

Kelimelerin sözlük anlamına ulaşma açısından Ragıp el-İsfehani'nin "el-Müfredat"ı,²⁸ Arif Erkan'ın "el-Beyan"ı,²⁹ yararlandığımız sözlüklerdendir.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde yurt dışında Hâtîb hakkında Mahmud Şit Hattab'ın "es-Sahâbiyü's-Sefir Hâtîb b. Ebû Beltea el-Lahmî" ismiyle bir makale çalışmasının olduğunu tespit ettik. Fakat araştırmalarımız sonu-

---

²³ Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer el-Vakidî, *Kitâbu'l-Meğazi*, thk. Muhammed Abdulkadir Ahmed Ata, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2013), 1: 217.

²⁴ Muhammed b. Abdülmelik b. Hişâm, *es-Es-Siretü'n-Nebeviyye*, trc. Abdülvahhab Öztürk, (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009).

²⁵ Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed el-Has'amî es-Süheyli, *er-Ravdu'l-Unuf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bnî Hişâm*, thk. Ömer Abdüsselam es-Selâmî, (Beyrut: Dâru İhyâ-i Terâsi, 2000/1421), 4: 179.

²⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineveri, *el-Maarif*, trc. Hasan Ege, (İstanbul: Şelale Yayınlar, 1965), 218.

²⁷ Muhammed Cafer b. Habîb; *Kitâbu'l-Muhabber*, trc. Adem Apak, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 66.

²⁸ Ebu'l-Kasım el-Huseyn b. Muhammed el-Ma'rufî Ragıp el-İsfehani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Halil Aytanî, (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2010/1431).

²⁹ Arif Erkan, *el-Beyan / Arapça-Türkçe Büyük Sözlük*, (İstanbul: Yasin Yayınevi, 2012).

cunda bu çalışmanın çevirisinin olmadığını tespit etmekle beraber asıl metnine de ulaşamadık.

Ülkemizde yapılan çalışmalardan da fazlasıyla yararlanmaya çalıştık. İslam Tarihinde gerçekleşen olaylar hakkında genel bilgiler elde etmek açısından Mehmet Ali Kıpâr'ın "Heyetler" kitabı,³⁰ Abidin Sönmez'in "Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri" kitabı,³¹ Zeynep Şulul'un "Hz. Peygamber Tarafından İslam'a Davet İçin Gönderilen Elçiler" isimli Yüksek Lisans çalışması³² yaralandığımız çalışmalardan bazılarıdır.

Mehmet Azimli'nin "Siyer'i Farklı Okumak"³³ ve Şaban Öz'ün "Farklı Siyeri Okumak"³⁴ isimli kitap çalışmaları, olayların karşılaştırılarak değerlendirilmesi noktasında çalışmamız esnasında yararlandığımız eserler arasında yer almaktadır.

---

³⁰ Mehmet Ali Kıpâr, *Heyetler/Hz. Peygamber Dönemi Diplomasi*, (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017).

³¹ Abidin Sönmez, *Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri*, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1984).

³² Zeynep Şulul, *Hz. Peygamber Tarafından İslam'a Davet İçin Gönderilen Elçiler*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2013), 22.

³³ Mehmet Azimli, *Siyer'i Farklı Okumak*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013).

³⁴ Şaban Öz, *Farklı Siyeri Okumak* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2015).

– BİRİNCİ BÖLÜM –

HİCRETİNE KADAR HÂTİB B. EBÛ BELTEA'NIN HAYATI

A. Soyu ve Kabilesi

Hâtıb'ın soyunun nereye dayandığı hakkında kaynaklarda farklı bilgiler verilmektedir. Hâtıb b. Ebû Beltea'nın köken itibariyle Yemenli olduğu ve Mekke'ye sonradan geldiği belirtilmektedir.³⁵ Yaptığımız araştırmalarda, bazı kaynaklarda Hâtıb'ın soyunun Güney Araplarından Kahtânilerin³⁶ Kehlan koluna mensup olan Lahmîlere dayandığı,³⁷ başka kaynaklara göre de Hâtıb'ın, Kahtânilerin Mezhic koluna mensup olduğu bildirilmektedir.³⁸ Kaynakların çoğunda isminin son kısmında "el-Lahmî" ibaresinin eklendiğini gözönünde bulundurursak, Hâtıb'ın soyunun Mezhic'ten ziyade Lahmîlere dayanması kanaatimizce daha doğrudur.

Lahmîler, Arapların soy ağacında iki ana koldan biri olan Kahtânilere bağlı bir soydur ve Yemen kökenli bir kabiledir. Yemen'de Sebeliler döneminde yapılan Me'rib seddinin etrafında bereketli topraklarda yaşayan bu

---

³⁵ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125.

³⁶ Mustafa Fayda, "Kahtân", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 24: 201-202

³⁷ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125; İbn Abdilber, *İsâbe*, 2: 300.

³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2: 300; İbnü'l- Esîr, *Üsdü'l-Çâbe*, 1: 659.

kabile, daha sonra seddin yıkılmasıyla buradan göç etmişlerdir.³⁹ Başka bir rivayete göre, Me'rib seddi yıkılmadan önce bu kabile Yemen'den göç etmiştir.⁴⁰ Bu göçün ardından nereye yerleştikleri konusunda farklı rivayetler mevcuttur. İbn Kesir el-Bidaye'sinde Lahmîlerin Suriye topraklarına yerleştiklerini aktarır. Şemsettin Günaltay ise, Lahmîlerin Irak topraklarına göç edip, Enbar şehrine yerleştiklerini ve daha sonraları burada bir devlet kurduklarını bildirmektedir.⁴¹ Bu kabilenin yerleştikleri bölgede, kendi hükümdarlarından dolayı kısa süreli bir Hristiyanlaşma yaşadıkları fakat bu kısa sürmüştür.

B. İsmi ve Künyesi

Hâtıb'ın tam adı hakkında kaynaklarda iki farklı bilgi tespit ettik. İlki, Hâtıb b. Ebû Beltea b. Âmir b. Seleme b. Sa'b b. Sehl el-Lahmî⁴² şeklindedir. Bir diğer bilgiye göre, Hâtıb b. Amr b. Râşid b. Muaz el-Lahmî'dir.⁴³ Aynı şekilde kaynaklarda künyesi hakkında Ebu Muhammed⁴⁴ ve Ebu Abdullah⁴⁵ isimleri zikredilir. Aslen Yemenli olduğu ve babasının adının Ebu Beltea olduğu da rivayet edilmektedir.⁴⁶

Bir kısım sahâbenin İslam öncesi dönemdeki yaşayışları hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bu bilgi doğrultusunda Hâtıb'ın kaç yılında doğduğu ile ilgili herhangi bir bilgi tespit edemedik. Kaynaklarda Hâtıb'ın hicri 30 senesinde vefat ettiği ve o tarihte 65 yaşında olduğu zikredilir.⁴⁷ Bu bilgiden

---

³⁹ Mehmet Ali Kapar, "Lahmîler", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 27: 54-55.

⁴⁰ İbn Kesir, *el-Bidâye*, 2: 159.

⁴¹ Şemsettin Günaltay, *İslam Öncesi Araçlar ve Dinleri*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997), 43.

⁴² İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125.

⁴³ İbn Abdilber, *el-İstiab*, 3: 374.

⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125.

⁴⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3: 125.

⁴⁶ Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", 16: 444.

⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3:125; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 218.

hareketle, onun hicretten 35 sene önce miladi 586 veya 587 yıllarında doğduğunu söyleyebiliriz.

C. Ailesi ve Çocukları

Hâtib'in ailesi hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler sınırlıdır. Kaynaklarda yaptığımız araştırmalarda babası ve annesi hakkında herhangi bir bilgi tespit edemedik. Hâtib'in eşinin kim olduğuyla ilgili herhangi bir bilgi bulamadık. Çocukları hakkında ise yaptığımız araştırmalarda Abdurrahman b. Hâtib⁴⁸ isminde bir oğlu ve Yahya isminde bir torunu olduğundan bahsedilir. Kendisiyle ilgili rivayetlerin de oğlu Abdurrahman ve torunu Yahya vasıtasıyla bizlere ulaştığını çalışmamız esnasında tespit ettik.⁴⁹ İbn Kuteybe, "el-Maârif" adlı eserinde Hâtib'in Medine'de de çocuklarının olduğunu belirtmiş fakat onlar hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.⁵⁰

D. Hâtib'in Şemali ve Şahsiyeti

Kaynaklarda Hâtib'in şemali anlatılırken, onun güzel bir yüz simasına sahip olduğu bildirilir. Hâtib'in seyrek bir şekilde, hafif sakallı olduğu, boyunun kısaya yakın, parmaklarının ise biraz kalın olduğu anlatılır.⁵¹

Hâtib b. Beltea'nın genel özellikleri anlatılırken, onun Cahiliye döneminde iyi bir at binicisi olduğu aktarılır. Ayrıca, Hâtib'in güzel şiir okuduğu da kaynaklarda geçmektedir. Zira Araplar için şiir ve edebiyat çok önemli

---

⁴⁸ Abdurrahman b. Hâtib, Hz. Peygamber zamanında doğdu. Onun Hz. Ömer'den hadis rivayet ettiği ve Medine'de h.68 yılında vefat ettiği zikredilmektedir. Abdurrahman'ın aynı zamanda sika râvilerden olduğu bildirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 219.

⁴⁹ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 219; Bozkurt, "Hâtib b. Ebû Beltea", 16: 445.

⁵⁰ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 219; İbrahim Tozlu, Endülüs kadılarından Ebû Amr Muaviye b. Salih eş-Şâmi el-Himsî'nin soyunun Hâtib b. Ebû Beltea'ya ulaştığını aktarır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Tozlu, "Buhari Râvisi Kâdi Mühelleb b. Ebû Sufre'nin Endülüs Hadisçiliğindeki Yeri ve Önemi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9/1 (Temmuz 2015): 74.

⁵¹ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125; Zehebî, *Siyer*, 2: 43.

dir. Araplar nezdinde şiir keskin bir kılıçtan daha faydalıdır denilebilir. Onlar şiirleriyle çoğu zaman düşmanlarını bile alt etmişlerdir.⁵²

Hâtıb'ın bir başka özelliği de insanlara güzel hitabıyla bilinen bir sahâbî olduğudur.⁵³ Hz. Peygamber (sav)'in tarafından Mukavkıs'a elçi olarak gönderilmesinin temel sebebi de bu özelliği olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü elçilikte aranan en önemli özelliklerden biri de karşısındakini ikna edebilme gücünün olmasıdır. Hz. Peygamber (sav)'in yanında Hz. Ebu Bekir (ra), Hz. Ömer (ra) gibi İslam'ın en önemli şahsiyetleri olmasına rağmen böylesi önemli bir göreve Hâtıb'ı göndermesi, onun bu özelliğinden dolayı olduğunu söyleyebiliriz.

E. Müslüman Oluşu

İlk vahiyle birlikte Hz. Peygamber (sav)'in kutlu davetine katılanlar oldu. İnsanların Müslüman oluşları da gerçekleşme durumuna göre farklılık arz etmiştir. Kimileri bizzat Hz. Peygamber (sav)'in daveti ile İslam'a girmiş, kimileri de Müslüman olmuş başka şahsiyetlerin daveti üzerine İslam'ı kabul etmişlerdir. Kaynaklarda ilk Müslümanlardan olduğu belirtilen Hâtıb'ın kimin vasıtasıyla, hangi yılda ya da ne şekilde Müslüman olduğu hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır.⁵⁴ Hâtıb'ın Müslüman olmasında geldiği ülkenin kendisinde bıraktığı izlerin etkisinin olması da muhtemeldir. Zira Yemen bölgesinde Hristiyanlık inancına sahip kişiler vardı. Hristiyanlık inancında son peygamberin geleceğinden bahsedilmektedir. Bundan dolayı Hâtıb'ın böyle bir peygamberin geleceğinden haberdar olması muhtemeldir. Bu bilgiye istinaden Müslüman olmuştur diyebiliriz. Zira Müslümanların hicret etmeden önce Yesriblilerin hızlı bir şekilde Müslüman olmasındaki

---

⁵² Adem Apak, *Ana hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 185.

⁵³ Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", 16: 445.

⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, 2: 155.

etkenlerden biri de ehli kitap ile olan münasebetleri ve onlardan edindikleri bilgilerdir.⁵⁵

Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Yemen'den gelip Mekke'ye ne zaman yerleştiği hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Hâtıb'ın ticaretle uğraştığı kaynaklarda zikredilmektedir.⁵⁶ Genellikle yemekle ilgili gıda ürünlerinin ticaretini yaptığını kaynaklardan öğrenmekteyiz. Hâtıb'ın Yemen'den Mekke'ye yerleşmesinin bir nedeni olarak ticaretle uğraşmasını söyleyebiliriz. Mekke şehrinin jeopolitik konumu, bölge ticareti açısından önemli bir yere sahiptir.⁵⁷ Tüccarlar için en kârlı yerler, ticaret yollarının geçtiği şehirlerdir. Çünkü bu tür şehirlerden geçen ticaret yolları hem mal satımı hem de alımı için çok önemli yerlerdir. Her tüccar gibi Hâtıb da Mekke'nin bu özelliğinden yararlanmak adına bu şehre yerleşmiş olabilir.

Araplar nezdinde, Mekke'nin başka bir özelliği de hiç şüphe yok ki kutsallığıdır. Özellikle Fil Olayından sonra bu kutsallık daha da önemsenmiş, haliyle Mekke'nin değeri de diğer şehirlere göre biraz daha artmıştır. Böyle önemli görülen bir şehirde yaşamak, her açıdan önemlidir. Bununla beraber, Ka'be'nin burada olması Mekke'nin önemli görülmesini sağlayan etkenlerdendir. Hâtıb b. Ebû Beltea böyle önemli bir şehre yerleşip hem maddi hem de manevi kazanç elde etmek istemiş olabileceği kanaatindeyiz.

Cahiliyye Döneminde, bir şehirde yerleşik olmak ve güvende kalmak için elbette bazı şartlar gerekmektedir. Bunlardan birisi, yerleşik olan bir aile ile anlaşmalı olmaktır. Araplarda bu anlaşmalı yerleşmeye "hulf" denilmektedir. Hilf sözlükte "antlaşma yapmak, akit, yemin" gibi anlamlara gelmektedir. Çoğulu ahlaftır.⁵⁸ Hâtıb'ın Zübeyr b. Avvam ile anlaşmalı olduğu kay-

---

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fethullah Zengin, *Medine'nin İslamlaşması*, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2008).

⁵⁶ İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 218; Zehebî, *Siyer*, 2: 43.

⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız. Muhammed Emin Yıldırım, *Asr-ı Saadette Ticaret ve Tüccar Sahâbîler*, 2. Baskı (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015).

⁵⁸ İsfehani, "Hulf", *el-Müfredat*, 136; Nadir Özkuyumcu, "Hulf", *DİA*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 18: 29-30.

naklarda zikredilmektedir.⁵⁹ Başka bir bilgiye göre Hâtıb'ın, Benu Esed b. Abdu'l-Uzza'nın halifi olduğudur.⁶⁰ İslam Tarihinin önemli olaylarından olan hicret için emir geldikten sonra Hâtıb'ın, Zübeyr b. Avvam ile birlikte Medine'ye gittiğini kaynaklarımız bize aktarmaktadır.⁶¹ Bu bilgiye dayanarak, Hâtıb ile Zübeyr b. Avvam'ın hilf yapmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Kaynaklardan elde ettiğimiz bazı bilgilere göre, Hâtıb b. Beltea, Ubeydullah b. Humeyd b. Zuheyr⁶² isimli kişinin kölesidir. Aralarında yaptıkları mukâtebe⁶³ usulü anlaşma ile Hâtıb'ın serbest kaldığı ve ücretini Mekke'nin Fethi'nde ödediği rivayet edilmektedir.⁶⁴

Yukarıdaki durumun pek muteber olmadığı kanaatindeyiz. Zira elde ettiğimiz bilgilerin çoğunluğu onun hilf yaparak Mekke'ye yerleştiği şeklindedir. Bununla beraber Hâtıb'ın hayatında gerçekleşen olaylara baktığımızda onun bir köleden ziyade, özgür bir insan olduğunu görmek mümkündür. Örneğin bazı kaynaklarda Hâtıb'ın kendi köleleri ile arasında gerçekleşen durumlardan bahsedilir. Kendi köleleri olan birinin köle olması kanaatimizce pek makul bir durum değildir ki kaynakların çoğunluğu bu görüşü savunmaktadır.⁶⁵

Hâtıb'ın köle olmadığı ile ilgili olarak, onun hicret esnasında Medine'ye özgürce gitmiş olması delil olarak gösterilebilir. Oysa Cahiliye döneminde kölelere önem verilmez, neredeyse insan yerine bile konulmazdı. Fakat araştırmalarımız esnasında elde ettiğimiz bilgilere göre, Hâtıb'ın iyi bir şair ol-

---

⁵⁹ İbn Abdilber, *el-İstiab*, 3: 374.

⁶⁰ İbn Kuteybe, *el-Maarif*, 218; Süheylî, *er-Ravdu'l-Unuf*, 4: 179.

⁶¹ Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", 16: 445.

⁶² İbn Kuteybe, bu kişinin Bedir Gazvesinde kâfir olarak öldürüldüğünü bildirmektedir. Bu bilginin doğru olduğu varsayımıyla Hâtıb'ın köle olmadığı bilgisinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Ayrıntılı bilgi bakınız. İbn Kuteybe, *el-Maarif*, 218; Süheylî, *er-Ravdu'l-Unuf*, 7: 203.

⁶³ Fahrettin Atar, "Mukâtebe", *DİA*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006) 31: 531-533

⁶⁴ İbn Abdilber, *el-İstiab*, 3: 374.

⁶⁵ Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb el-Ma'rufî en-Nesâî, *Fedailu's-Sahâbî*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1984), 57; İbn Abdilber, *el-İstiab*, 3: 375; Zehebî, *Siyer*, 2: 44.

duğu ve iyi Őir okumasıyla bilindiği zikredilir. Araplar nezdinde Őir ve Şair çok önemli bir konuma sahiptir. Eğer Hâtıb köle olmuş olsa, böyle bir özelliğinin o dönem içerisinde ön plana çıkması mümkün değildir. Köle olması elbette Şair olmasına engel değildir. Dönemin şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda, bir kölenin Őairliđinin bilinmesi, böylesi bir durumdan haberdar olunması pek mümkün gözükmemektedir. Fakat kaynaklara baktığımızda Hâtıb'ın Şair oluşundan bahsedilir. Köle olan birinin Őairliđinden bahsedilmesi kanaatimizde pek makul değildir. Çünkü o dönem içerisinde köle olan bir insanın kölelikten başka bir vasfı belirtilmez. Eğer köle değilse her türlü özellik ön plana çıkartılırdı.

– İKİNCİ BÖLÜM –

HİCRETEN VEFATINA KADAR HÂTİB B. EBÛ BELTEA

A. Hicreti

Hâtıb b. Beltea'nın hicreti hakkında ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Yaptığımız araştırmada onun Zübeyr b. Avvam ve kendi kölesi Sa'd b. Havli ile birlikte hicret ettiğini tespit ettik.⁶⁶ Hicretten sonra Hâtıb, kölesi Sa'd ile birlikte el-Münzir b. Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. El-Cülah'a misafir oldular.⁶⁷

Hz. Peygamber (sav) hicretten sonra Ensar ve Muhacir arasında kardeşleştirme faaliyetinde bulunmuştur.⁶⁸ Muahat olarak isimlendirilen bu faaliyetin hedefi, Ensar'ın Muhaciri daha iyi tanıyıp benimsemesi, Muhacirin Mekke'de bıraktığı ailesinin, mal ve mülkünün eksikliğini bir nebze de olsa gidermesidir. Bu faaliyet hem İslam Tarihi açısından hem de dünya tarihi açısından önemli bir olaydır. Her ne kadar Arap olmaları hasebiyle, aynı kökenden olsalar da farklı iki şehrin insanları ilk defa birlikte yaşayacaklardı. Bu birlikteliği kısa sürede harmanlamak kolay olmayacaktı.

Hz. Peygamber (sav)'in, bu iki şehrin insanların birbiriyle kaynaşmasını beklemesi çok uzun sürebilirdi. Hz. Peygamber (sav)'in beklemeye vakti

---

⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125; Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", 16: 445.

⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125.

⁶⁸ Hüseyin Algül, "Muahat", *DİA*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 30: 308.

yoktu. Zira bir an önce bu insanları birbirleriyle kaynaşmalarını sağlayıp, hicret esnasında az da olsa yavaşlayan tebliğ faaliyetlerini başka yerlere ulaştırması gerekirdi. Bundan dolayı Muhacir ve Ensarın birbirlerini tanımaları ve tebliğ faaliyeti için Hz. Peygamber (sav)'in işini kolaylaştırmaları elzemdi. Bundan dolayı Hz. peygamber (sav)'in bu durumu hızlandırma açısından böyle bir faaliyete giriştiği kanaatindeyiz. Bu faaliyetin bir sonucu olarak Hz. peygamber (sav) Hâtıb b. Ebû Beltea ile Uveym b. Saïde'yi⁶⁹ kardeş yapmıştır.⁷⁰ Diğer bir rivayete göre ise Allah Rasûlü, Hâtıb ile Ruhayle b. Hâlid'i⁷¹ kardeş kılmıştır.⁷²

B. Katıldığı Savaşlar

Hâtıb b. Beltea da tıpkı diğer sahâbiler gibi Hz. Peygamber (sav)'in ile birlikte Bedir, Uhud, Beni Mustalik Gazvesi gibi birçok savaşa katılmıştır. Kaynaklarımız onun, Hz. Peygamber (sav)'in meşhur okçularından biri olduğunu aktarır.⁷³ Şimdi de sırasıyla onun katıldığı bu savaşlardan ve üstlendiği görevlerden bahsedeceğiz.

---

⁶⁹ İbn Sa'd bu kişi hakkında iki rivayetten bahseder. İlki kendi görüşüdür ve Uveym b. Saïde ile Hz. Ömer'in kardeş kılındığını zikreder. Kitabında Muhammed b. İshak'a dayandırdığı bir diğer rivayette Uveym b. Saïde ile Hâtıb'ın kardeş kılındığını söyler. Bkz. İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 530; Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, 4: 181.

⁷⁰ Ebu'l Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Seyyidinnâs el-Yâ'merî, *Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Meğazî ve's-Şemâil ve's-Siyer*, (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1993/1414), 1: 232; Muhammed b. Salih ed-Dîmeşki, *Subulu'Hudâ ve'r-Reşâd fi Sîreti Hayr'il-İbad/ Peygamber Külliyyatı*, trc. Komisyon, (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2011), 3: 486.

⁷¹ İbn Sa'd bu ismi Ruhayle b. Sa'lebe b. Hâlid b. Sa'leb b. Âmir b. Beyâda olarak zikretmektedir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 667.

⁷² İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125; Mustafa Asım Köksal, *İslam Tarihi/Hz. Muhammed ve İslamiyet*, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987), 8: 111. İbn Habib bu ismi Ruhayle b. Yahlud olarak aktarır. Bkz. İbn Habib, *Muhabber*, 66.

⁷³ Vakidî, *Meğazi*, 1: 217; İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125; Ebu'l-Hasan Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud el-Belâzürî, *Kitabu'l-Cümel min Ensâbi'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr - Riyad Zirikli, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996/1417), 1: 323; Zehebî, *Siyer*, 2: 43.

1. Bedir Gazvesi

Bedir Gazvesi, Müslümanlar ve Mekke müşrikleri arasında gerçekleşen büyük çaplı ilk savaş olarak kayıtlarda geçmektedir.⁷⁴ Bu savaşın her iki grup açısından da önemi bulunmaktadır. Müşrikler açısından, Müslümanları bu savaşta yok edip ortadan kaldırmak ve her açıdan kendilerine sorun yaratan bir engeli yok etmektir. Öyle ki bu gazve için müşrikler, Ebu Süfyan önderliğindeki kervanın tüm gelirini Bedir'e hazırlık için harcamaktan geri durmadılar. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere Mekke müşrikleri bu savaşa çok büyük önem verdiler.⁷⁵ Müslümanlar açısından ise hem güçlerini ispat etmek hem de Müşriklere kendilerinin kolay bir lokma olmadıklarını göstermek için bu savaşı kazanmanın büyük bir fırsat olduğunu söyleyebiliriz.

Müslümanlar, Bedir Gazvesinde büyük bir zafer elde ettiler. Müşrikler ise yaşadıkları bu yenilgiyle beraber Ebû Cehil, Ümeyye b. Halef, Velid b. Muğire başta olmak üzere birçok liderlerini de kaybettiler.⁷⁶

Yaptığımız araştırmalar neticesinde Hâtib b. Ebû Beltea'nın Bedir Savaşına katılanlar arasında isminin geçtiğini tespit ettik.⁷⁷ Bedir ehlinde olmak, Müslüman olmaktan sonraki en şerefli durumlardandır. Zira hiç kimsenin yapamadığını, Bedir ehlinde olanlar, az sayıda olmalarına rağmen yaptılar. Bedir Savaşı ve Bedir Ehli, İslam'ın ve Müslümanların dünya sahnesine çıkmalarının en önemli göstergesidir. Bu savaş, bir kırılma noktası mahiyetindedir. Bu savaşın kazanılması sıradan bir kazanç olmayacağı gibi, herhangi bir kaybın olması da Müslümanlar açısından dünyevi durumdan ziyade manevi bir çöküşün başlangıcı olabilirdi. Zira bu savaşın kazanılması

---

⁷⁴ Vakıdî, *Meğazi*, 1: 33.

⁷⁵ Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Şihab ez-Zühri, *Meğazi*, trc. Dr. Mehmet Nur Akdoğan, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 51.

⁷⁶ Vakıdî, *Meğazi*, 1: 33.

⁷⁷ Vakıdî, *Meğazi*, 1: 146; Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Bedreddin el-Aynî, *Umdetu'l-Kâri Şerhu'l-Sahîhi'l-Buhâri*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2001), 17: 122; Ayrıca bkz. Ünal Kılıç- Cafer Kelkit, *Ashab-ı Bedir'in İsimleri ve Fazileti*, (Ankara: Nasihat Yayınları, 2014), 50.

Müslümanları daha da cesaretlendirmiştir. Burada elde edilen zafer, Müslümanların hem siyasi hem de askeri açıdan kendilerini ispat etmesi demektir.

Hâtıb'ın Bedir ehlinden olmasının, daha sonraki dönemlerde üstleneceği görevler açısından da önemli olduğu kanaatindeyiz. Zira bu durum Bedir gibi en çetin dönemde, canını hiçe sayarak mücadele eden birinin kendisine verilen hür türlü görevi layıkıyla yerine getireceğini göstermektedir.

2. Uhud Gazvesi

Uhud Gazvesi İslam tarihinde müşriklerle yapılan ikinci önemli savaştır. Bu savaş bir nevi intikam alma niyetiyle gerçekleşen bir savaş olmuştur. Müşrikler hem Bedir Savaşı'nın intikamını almak hem de Müslümanları yok etme düşüncelerini gerçekleştirmek için bu savaşı tertiplemişlerdir.

Uhud Savaşı için her iki taraf da hazırlıklarını yaptılar. Hz. Peygamber (sav) savunma savaşı yapılması taraftarıydı. Bu şekilde karşı tarafa yönelik bir zafer elde etmenin daha kolay olacağı kanaatindeydi. Hz. Peygamberin savunmada kalınmasını istemesinde gördüğü rüyanın etkili olduğu ifade edilmiştir.⁷⁸ Bu rüyada Hz. Peygamber (sav)'in, boğazlanmış hayvanlar gördüğünü ve bunun da topluluğun ölümü olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.⁷⁹ Fakat bazı yiğit gençlerin özellikle meydan savaşı istemelerinden dolayı Hz. Peygamber de onların bu kararına uymak zorunda kaldı. Müslümanlar aralarında yaptıkları istişare sonucunda Hz. Peygamber'in kararının daha doğru olduğu kanaatine vardılar ve bunu kendisine iletiler. Hz. Peygamber onlara, *“bir peygamber zırhını giydiyse, savaşmadan onu çıkarması doğru olmaz⁸⁰”* şeklinde verdiği cevap, Müslümanın kararlılığının nasıl olması gerektiği konusunda bizlere örneklik teşkil etmektedir.

---

⁷⁸ Vakıdî, *Meğazi*, 1: 192.

⁷⁹ Zühri, *Meğazi*, 66.

⁸⁰ Zühri, *Meğazi*, 66.

Müslümanlar hazırlıklarını tamamladıktan sonra savaşın gerçekleşeceği mevkiye doğru yola çıktılar. Hz. Peygamber, savaş öncesinde Ayneyn tepesi olarak bilinen mevkiye Abdullah b. Cübeyr komutasındaki elli kişiyi yerleştirdi.⁸¹ Hz. Peygamber'in bu hamlesinin düşmana karşı sayı olarak az olmalarının eksikliğini gidermeye yönelik bir faaliyet olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü Müslümanların sayısının yedi yüz, müşriklerin sayısının da üç bin civarında olduğu kaynaklarda zikredilmektedir.⁸² Hâtib'in da Ayneyn tepesine yerleştirilen okçulardan olduğu rivayet edilmektedir ancak yaptığımız araştırmada bu rivayeti teyit edecek herhangi bir bilgiye rastlamadık.⁸³

Uhud Savaşı iki aşamalı olarak gerçekleşen bir savaştır. İlk etapta İslam ordusu, müşrikleri büyük bir bozguna uğrattı ve bunun üzerine müşrikler kaçışmaya başladılar. Bunu bir galibiyet olarak gören Ayneyn tepesindeki okçuların birçoğu ganimetten pay alabilme düşüncesiyle yerlerini terk ettiler. Bu durumu gören ve o dönemde müşrik saflarında yer alan Halid b. Velid komutasındaki müşrik süvarileri Uhud Dağının etrafından dolanarak Müslümanları iki ateş içerisinde sıkıştırdı. Bunun üzerine Müslümanlar Uhud dağının eteklerine çekildiler. Bu savaşa katıldığını belirttiğimiz Hâtib b. Ebû Beltea,⁸⁴ Hz. Peygamberi yaralayan Utbe b. Ebî Vakkas'ı öldürüp kesik başını, eşyalarını ve atını Hz. Peygambere getirdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü, Hâtib'a "Allah senden razı olsun" diyerek dua etti.⁸⁵

3. Hendek Gazvesi

Hendek Savaşı, diğer iki savaşa nazaran, taktiği ve yöntemi farklı olan bir savaştır.⁸⁶ Bu savaşta Müslümanlar sahâbîden Selmân-ı Fârisî'nin önerisi

---

⁸¹ İbn Hişâm, *Sire*, 3: 93; Mahmud Şit Hattab, *Komutan Peygamber*, trc. Ahmed Ağırakça, (İstanbul: Bir Yayıncılık, 1988), 108.

⁸² Vakıdî, *Meğazi*, 1: 189.

⁸³ Bozkurt, "Hâtib b. Ebû Beltea", 16: 445.

⁸⁴ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125; Köksal, 10: 95.

⁸⁵ Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hakîm en-Nisaburî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, (Riyad: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye 1990/1411), 3: 300; Dımaşkî, *Subulu'l-Hüda*, 4: 224; Köksal, 10: 183.

⁸⁶ Vakıdî, *Meğazi*, 1: 377.

üzerine Medine'nin etrafına hendekler kazarak savunma yaptılar. Hâtıb'ın da bu savaşa katıldığı aktarılır⁸⁷ ama savaş esnasında nasıl bir görev aldığı, neler yaptığı konusunda bir bilgi vermezler.

4. Beni Mustalik Gazvesi

Mureysi Gazvesi olarak da bilinen bu gazvenin gerçekleşmesinin nedeni, Mustalik oğullarının lideri olan Haris b. Ebî Dirar'ın kendi kabilesini ve çevre kabilelerden bazılarını ikna ederek Müslümanlar üzerine bir ordu hazırladığı haberinin Hz. Peygamber'e ulaşmasıdır.⁸⁸ Bunun üzerine Hz. Peygamber haberin doğruluğunu tetkik etmek için sahâbiden Bureyde b. Hesîb el-Eslemî'yi bölgeye gönderdi. Rasûlullah'ın gönderdiği görevli, durumun doğru olduğunu ve Hâris'in hazırlık yaptığını kendisine bildirdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) Mustalik oğullarının üzerine gitmek maksadıyla bir ordu hazırladı. Orduda ümmühatü'l-mü'mininden Hz. Aişe ve Hz. Ümmü Seleme de vardı.⁸⁹

Mustalik oğullarının üzerine yapılan baskında onlardan bazıları öldürülmüştür. Müslümanlardan sadece bir kişinin, oluşan kargaşadan dolayı şehit olduğu zikredilmektedir.⁹⁰ Bu gazvenin dönüşünde Hz. Peygamber, Nakî bölgesi denilen bir mevkide mola verdi. Burada suyun bulunup bulunmadığını ashâba sorduğunda, normalde suyun var olduğunu ancak yaz aylarında kuruduğu cevabını aldı, bunun üzerine Hâtıb b. Beltea'ya bir ku-

---

⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125.

⁸⁸ Vakıdî, *Meğazi*, 1: 343.

⁸⁹ Vakıdî, *Meğazi*, 1: 345.

⁹⁰ Recep Erkocaaslan, *Hz. Peygamber Dönemi Savaşlarından Benî Mustalik Gazvesi ve İfk Olayı* (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2008).

yu kazmasını emretti. Hâtib bu vazifeyi yerine getirdi⁹¹ ve ordunun su ihtiyacının giderilmesine yardımcı oldu.⁹²

5. Hudeybiye Antlaşması

Hudeybiye antlaşması, İslam Tarihindeki en önemli olaylardandır. Zira bu antlaşmayla İslami tebliğ yeni bir boyut kazanmıştır. Hz. Peygamber (sav)'in hicri 6. yılda gördüğü rüya üzerine,⁹³ Zilkade ayında umre yapmak maksadıyla Medine'den Mekke'ye doğru yola çıktı.⁹⁴ Zühri onların sayısının yüz on küsür kişi olduklarını⁹⁵, Vakıdî ise bazı rivayetleri değerlendirerek sayıları hakkında altı yüz, bin dört yüz ve bin beş yüz yirmi beş kişi olduklarını aktarır.⁹⁶İbn Hişam, Siret'inde Cabir b. Abdullah'tan aldığı bilgiye dayanarak Müslümanların maksadının savaş olmadığını ve umre için yola çıktıklarını, sayılarının da bin dört yüz olduğunu aktarır.⁹⁷ Kişi sayısının farklılaşmasının sebebi Hz. Peygamber (sav)'in Medine'den ayrılmadan önce civar bölgelere haber gönderdiği ve yolda kendilerine katılanların olmasından kaynaklanmıştır. Müslümanların maksadının savaş olmadığına dair bir başka bilgi de ihrama girdikleri ve telbiye duasını okumalarını delil olduğunu söyleyebiliriz.⁹⁸ Ayrıca yanlarında savaşmak için herhangi bir silahın olmadığı kaynaklarda aktarıldığına göre, bu seferin maksadı savaş değil sadece Kâbe'yi ziyaret etmekten ibaret olduğunu söyleyebiliriz.

---

⁹¹ Vakıdî, *Meğazi*, 1: 361; Ebû Muhammed (Ebu'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ bimâ li'n-Nebî Mine'l-Ahvâl ve'l-Emvâl ve'l-Hafede ve'l-Meta'*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999/1420), 1: 212; Dımaşkî, *Subulu'l-Hüda*, 4: 360; Erkocaaslan, 26.

⁹² Hâtib'in özel bir durumundan dolayı mı bu görev kendisine verildi yoksa doğaçlama bir durum neticesinde mi verildi bunu bilmiyoruz. Yaptığımız araştırmada da bununla ilgili herhangi bir bilgi tespit edemedik.

⁹³ Vakıdî, *Meğazi*, 2: 70.

⁹⁴ Muhammed Hamidullah, Müslümanların Hac niyetiyle yola çıktıklarını aktarır. Detaylı bilgi için bakınız. Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2011), 214.

⁹⁵ Zühri, *Meğazi*, 39.

⁹⁶ Vakıdî, *Meğazi*, 2: 71.

⁹⁷ İbn Hişam, *es-Sire*, 3: 421.

⁹⁸ Ali Muhammed Sallabi, *es-Es-Siretü'n-Nebeviyye*, trc. Komisyon, (İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2012), 2: 388.

Müslümanların Mekke'ye doğru geldiği haberini alan Mekke müşrikleri de onları şehre koymama adına bazı girişimlerde bulundular. Müşrikler Müslümanlara elçi göndererek onları durdurmak istediler. Bu elçilerden Süheyl b. Amr ile Hz. Peygamber arasında süren sıkı görüşmelerin ardından, Müslümanların konakladığı mevkiye istinaden Hudeybiye ismiyle bir antlaşma imzaladı.⁹⁹ Bu antlaşmanın bazı maddeleri ashâb arasında hoş karşılanmadı. Çünkü onların maksadı Mekke'ye girip ziyaretlerini gerçekleştirmekti.

Hız. Peygamber ashâba kurbanlarını kesmelerini ve tıraş olup ihramdan çıkmalarını söylemesine rağmen, onlar işi ağırdan aldılar. Bu duruma Hz. Peygamber üzölmüş olacak ki eşi Ümmü Seleme kendisine tavsiyede bulunarak, kendisinin ilk önce kurbanını kesmesini, tıraş olmasını ve ihramdan çıkmasını söylemiştir. Hz. Peygamber'in bu durumunu gören Müslümanlar daha sonra kendileri de aynı işlemi uygulayarak ihramdan çıkmışlardır.¹⁰⁰

Hudeybiye anlaşması görünüşte bir yenilgi olarak anlaşılmış olsa da, aslında büyük bir başarı olmuştur. Öncelikle Müslümanlar tebliğ faaliyeti yaparken artık en büyük düşmanları olan Mekke müşrikleri tarafından rahatsız edilmeyeceklerdir. Başka bir faydası, müşriklerin bir an önce yok etmek istedikleri Müslümanlar artık siyasi bir güç haline gelmiştir. Yani sahada elde ettikleri başarıların meyvelerini masada da almışlardır.

Hudeybiye antlaşmasından önce gerçekleşen olaylardan biri de, geliş niyetlerini belirtmek maksadıyla Mekke'ye elçi olarak gönderilen Hz. Osman'ın şehit edildiği iddiasıdır. Bu iddia Müslümanlar arasında infiale neden oldu. Bunun intikamını almak maksadıyla Müslümanlar arasında bir biat gerçekleşti. Kaynaklarımızda Rıdvân biati¹⁰¹ olarak geçen bu biatte Müslümanlar ne pahasına olursa olsun Hz. Osman'ı şehit edenlerden intikam

---

⁹⁹ İbn Hişam, *es-Sire*, 3: 428.

¹⁰⁰ Vakıdî, *Meğazi*, 2:110; Sallabi, *Siyer*, 2: 417; Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2013), 292.

¹⁰¹ Dımaşkı, *Subulu'l-Hüda*,5: 78; Hamidullah, 215.

almak üzerine yemin ettiler. Fakat daha sonra bu iddianın asılsız olduğu ortaya çıkmıştır.

Hâtib'in Rıdvan biatinde olup olmadığı ile ilgili rivayetlerde farklılık görülmektedir. Bir rivayete göre Hâtib biat esnasında ortada bulunan ashabin arasındaydı. Bir diğer rivayete göre sahâbilerden bazıları Hz. Peygamberden izin alarak Mekke'ye gizlice, Hz. Osman'ın emânı ile girdiler. Bunlar on kişidir. Kürz b. Câbir el-Fihri, Abdullah b. Süheyl b. Amr b. Abdışems, Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî, Ebu'r-Rûm b. Umeyr el-Abderî, Ayyaş b. Ebî Rebia Hişam b. Âs b. Vâil, Ebû Hâtib b. Amr, Umeyr b. Vehb el-Cumâhî, Hâtib b. Ebû Beltea ve Abdullah b. Ebî Umeyye'dir.¹⁰²

Hâtib'in Hudeybiye'de bulunmasıyla ilgili bir başka rivayet de şöyledir: Bir gün Hâtib'in kölesi Hz. Peygamber'e gelerek onu şikâyet etti ve Hâtib'in ateşe gireceğini söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah, "Bu yalandır. Hâtib ateşe girmeyecektir. Muhakkak ki O, Bedir ve Hudeybiye'ye katılanlardandır."¹⁰³ Buyurarak her iki meselede bulunan ashabin asla cehenneme girmeyeceklerini bizlere bildirmektedir. Bu rivayet de Hâtib'in Hudeybiye'ye katılanlar arasında olduğunu gösteren önemli delillerdendir.

6. Mekke'nin Fethi

Müslümanlar açısından Mekke şehrinin çok önemli fonksiyonları vardır. Mekke öncelikle jeopolitik konumu açısından bölgedeki önemli şehirlerdendir. Müslümanların en önemli düşmanları olan müşrikler de Mekke'de bulunmaktaydılar. Mekke'nin bir başka özelliği de Medine'de bulunan birçok Müslümanın öz vatanı olmasıydı ve bazılarının ailesi hala orada bulunmaktaydı. Bu gibi sebeplerden dolayı Mekke'nin fethi Müslümanlar için fethi elzem olan bir şehirdi. Hudeybiye antlaşmasına göre taraflar birbirlerinin müttefiklerine saldırmayacak ve müttefik grupların kendi aralarındaki mü-

¹⁰² Vakıdî, *Meğazi*, 2: 92; Dimaşkî, *Subulu'l-Hüda*,5: 78; Ayrıca bkz. Esra Atmaca, *Hudeybiye Seferi*, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2017), 61.

¹⁰³ Nesâî, *Fedailu's-Sahâbî*, 57; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 3: 375; Zehebî, *Siyer*, 2: 44.

cadeleye ne Müslümanlardan ne de Mekke müşriklerinden herhangi bir müdahale söz konusu olmayacaktı. Bununla birlikte antlaşmanın yürürlüğe girmesinden 22 ay sonra Kureyş'in müttefiklerinden olan Bekroğulları, Müslümanların müttefiki olan Huzâalılara saldırdı. Mekkeliler de Müslümanlarla yaptıkları antlaşmayı ihlal ederek kendi müttefikleri olan Bekroğullarına yardım ettiler.¹⁰⁴ Mekke şehrinin mevcut lideri konumunda olan Ebu Süfyan durumu öğrenir öğrenmez Medine'ye gitti. Her ne kadar çaba sarf etse de anlaşma artık bozuldu.

Hz. Peygamber ilk etapta fetih hazırlıklarını gizli tuttu. Bunun sebebi, böylesine büyük bir fetih hareketinin sekteye uğramasını istemediğinden olabilir. Başka bir sebep olarak da düşmanı hazırlıksız yakalayıp daha az zayıatla fethi tamamlamak istemiş veya Mekke'nin kutsiyetine zarar verilmeden fetih hareketinin tamamlanması olabilir. Bunun gibi birçok sebebi sıralamak mümkündür.¹⁰⁵ Çünkü Mekke gibi merkezi bir şehrin fethedilmesi hem Müslümanlar açısından hem de diğer bölge insanları açısından büyük bir olaydır. Mekke sadece Mekkeliler için değil Mekke dışından olan insanlar için de hem dini hem de ticari bir öneme sahipti. Böylesine büyük bir fethin hazırlık aşaması da büyük olmalıdır.

Kaynaklarımız Hz. Peygamber'in yaptığı hazırlıklardan sonra Allah'a (cc) şu şekilde dua ettiğini aktarır: *"Ey Allah'ım! Yurtlarına ansızın varıp kavuncaya kadar Kureyşlilerin casus ve habercilerini tut, onları görmez ve işitmez yap! Beni, birden bire görsünler! Birden bire işitsinler."*¹⁰⁶ Onun yaptığı bu duayla da bu fethin ne kadar önem verdiği açıkça belirtilmiştir.

---

¹⁰⁴ İbn Hişam, *es-Sîre*, 4: 78.

¹⁰⁵ Ünal Kılıç, *Psikolojik Taktik Ölümsüz Zafer, Mekke'nin Fethi*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2011), 51.

¹⁰⁶ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *el-Cevâmiu's-Sîre*, trc. M. Salih Arı, (İstanbul: Çıra Yayıncılık, 2004), 214; Muhammed Hamidullah, *Vesâiku's-Siyâsiyye- Hz. Peygamber Döneminin Siyasî-İdarî Belgeleri*, trc. Vecdi Akyüz, (İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, 1997), 100; Sallabi, *Siyer*, 2: 516.

6.1. Hâtîb'ın Mekkelilere Gönderdiği Mektup

Hız. Peygamber (sav) Mekke'ye yapacağı seferin Kureys ve müttetikleri tarafından duyulmaması için her türlü tedbiri almasına rağmen, ashâbından Hâtîb b. Beltea kendi ehlini korumak amacıyla Mekkelilere seferi bildiren bir mektup yazdı ve bunu Sâre isimli kadına belli bir ücret karşılığında Mekkelilere ulaştırmasını istedi.¹⁰⁷ Onu böyle bir davranışta bulunmaya iten sebebin ne olduğu izaha muhtaç bir konudur.

6.1.1. Hâtîb'ı Mektup Göndermeye Sevk Eden Sebepler

Hâtîb'ın salt bir düşünce içinde olup, ailesini koruma maksadını taşıması elbette önemli bir sebeptir. Mekke'de hilf yaptığı bir kabilenin bulunması ailesi için yeterince güvenli olamayacağından böyle bir işe girişmiş olabilir. Bu sefer sonucunda gerçekleşmesi olası olan bir çarpışmada müşriklerin, Müslümanların oradaki ailelerini kendilerine karşı bir güç olarak kullanmasından dolayı korkmuş olabileceğini ve bundan dolayı böyle bir girişimde bulunduğu söylenebilir. Fakat onun gibi birçok Sahâbînin ailesi hala Mekke'de bulunmaktaydı. Böyle bir konuda diğer sahâbîler de kendi ailelerini düşünüp, onları korumak maksadıyla hareket edebilirlerdi. Bu durumu biz sadece Hâtîb'ta görüyoruz. Acaba Hâtîb gibi başka sahâbîler de bunu düşünmüş mü? Ya da Hâtîb böyle bir fikri, kendisi gibi başka sahâbîlerle de paylaşmış mı? Bu sorulara yönelik her hangi bir rivayet bulunmamaktadır. Böylesi durumlar gerçekleşmiş olsaydı, Hâtîb bu durumda yalnız olmadığını, kendisiyle beraber bu işe girişenlerden de bahsetmiş olabilirdi. Fakat okuduğumuz rivayetlerde Hâtîb sadece kendisi üzerinden bir savunma yapıyor. Başka bir şahıs veya şahıslardan bahsetmiyor. Bu durumda Hâtîb'ın anlık bir korkudan veya ailesine olan bağlılığından olsa gerek böyle bir davranışa girişmiştir. Ayrıca Hâtîb'ın bunu basit bir olay olarak görmediğini de

---

¹⁰⁷ Bu isimler mekan isimleridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Vakıdî, *Meğazi*, 2: 239; İbn Hişam, *es-Sire*, 4: 78; Belâzürî, *Ensâb*, 9: 439; Makrîzî, *İmtâu'l-Esma*, 1: 352.

söyleyebiliriz. Zira güzergâhı bile kadına belirtmiş olması, onun bu durumdan ne kadar çekindiğini de göstermektedir.

Hâtıb'ın böyle bir işe girişmesinde sebeplerden biri olarak casusluk iddiasının kabul edilebilir bir düşünce olamayacağı kanaatindeyiz. Zira eğer böyle bir durum söz konusu olsaydı, Mekke'nin Fethi'nden önce gerçekleşen ve en az Mekke'nin Fethi kadar önemli boyutları olan Bedir, Uhud, Hendek ve bunların dışında gerçekleşen savaşlarda böyle bir davranışa girişmediğini görüyoruz. Eğer Hâtıb'ın böyle bir niyeti olmuş olsaydı bu savaşlarda çok daha rahat bu niyetini gerçekleştirebilirdi. Bu durumları göz önünde bulundurduğumuzda Hâtıb'ın casusluk niyetinin olmadığını düşünüyoruz.

Rivayetleri göz önünde bulundurursak Hâtıb, Allah ve Rasûlü (sav)'e ihanet sayılacak her hangi bir davranışı bile yapmamıştır. O, sonucunu tahmin etmediği bir davranışta bulunmuştur. Bunun dışında bir düşüncenin oluşma ihtimalinin olmadığı kanaatindeyiz.

6.1.2. Hâtıb'ın Mektubu Gönderme Şekli

Hâtıb, kadına mektubu verdikten sonra, gideceği güzergâh olarak da ana yollardan gitmemesini, yol üzerinde nöbetçilerin olduğunu söyledi. Ona dağ yollarından gitmesini güzergâhtaki başka geçitlerden yol bularak Mahacca denilen yerin sol tarafından Fuluk'tan Akık yoluna doğru git şeklindeki yönlendirmesi, bu mektubun nasıl büyük bir öneme sahip olduğunun göstergesidir. Zira bu mektup, içeriğinin öğrenilmesi açısından müşriklere büyük fırsat sunacaktı ve Müslümanların belki de büyük bir kayba uğramasına neden olacaktı.¹⁰⁸

Sâre'nin neden bu teklifi kabul ettiği veya Hâtıb'ın bu kadının müşrik yanlısı biri olduğunu bilmesi ve mektubu ona vermesi de üzerinde durulması gereken bir konudur. Zira bu kadın Hz. Peygamber (sav)'in ve Müslümanlar hakkında kötü şiirler okuyan birisidir. Medine'ye yardım istemek

---

¹⁰⁸ Vakidî, *Meğazi*, 2: 240.

için gelmiş ve Hz. Peygamber (sav)’in kendisine yardımında bulunmuştur. Bu yardım esnasında kendisinin Müslüman olduğunu söylemiştir. Hâtib’in bu kadına nasıl güvendiği ve mektubu kendisine verdiği hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bir ihtimale göre kadın Müslüman olmadığını söylemiş ve buna binaen Hâtib ona mektubu vermiştir. Başka bir ihtimale göre, kadının para için bu işi yapmış olmasıdır. Her iki ihtimal de makul görülebilir.

Bu kadının kim olduğu ile ilgili olarak İbn Hişam iki rivayetten bahsetmektedir. Birinci rivayete göre ki bunu Muhammed b. Cafer’in iddiası olduğunu belirterek, onun Beni Müzeynedden bir kadın olduğunu, ikinci rivayete göre de onun Abdülmuttalib oğullarından birinin azatlısı olduğunu belirtir.

109

Yaptığımız araştırmaya göre Sâre, Abdülmuttalib oğullarından Amr b. Hâşim’in azatlısıdır. Geçimini Mekke’de şarkıcılıkla, Medine’de ise Peygamber (sav)’in’in yaptığı yardımlarla sağlıyordu. Hâtib’in verdiği mektubun yakalanmasından sonra Mekke’ye gitti ve mürted oldu. Mekke’nin fethi esnasında demi heder edilenlerden yani can güvenliği kaldırılarak öldürülmesi emredilenlerdendir. Bu emir üzerine Hz. Ali (ra) onu, fetih gerçekleştikten sonra yakaladığı yerde öldürmüştür.¹¹⁰

Kaynaklarda yer alan başka bir bilgiye göre Sâre, Hâtib tarafından on dinar karşılığında tutulmuştur. Mekke’nin fethi esnasında yakalandığı yerde öldürülmesi emredilenlerden biridir. Daha sonra Abdülmuttalib ehlinde birinin azatlısı olmasından dolayı affedilmiştir. Sâre’nin, Hz. Ömer dönemine kadar yaşadığı ve bir süvarinin ayaklarının altında ezilerek öldüğü rivayet edilmektedir.¹¹¹ Hamidullah, Vakıdî ’ye dayandırdığı bilgiye göre haberi

---

¹⁰⁹ Vakıdî Meğazi’sinde İbn Hişam’ın bu rivayetini olduğu gibi aktarmıştır. Ayrıntılar için, Vakıdî, *Meğazi*, 2: 239; İbn Hişam, *es-Sire*, 4: 88.

¹¹⁰ Makrîzî, *İmtâu’l-Esma*, 1: 400; İhsan Arslan, “Hz. Peygamber’in Savaşlardaki Tavrı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/39 (Ağustos 2015), 1050.

¹¹¹ Zebidî, *Tecridü’s-Sarîh*, 10: 296.

götüren kadın, Arca halkından Kenûd adında Müzeyne kabilesine mensup biridir.¹¹² Hâtib'in yazdığı mektubu götüren kadının kim olduğuyla ilgili zikredilen rivayetleri değerlendirdiğimizde kaynakların ekseriyeti Sâre ismini zikretmektedir. Dolayısıyla mektup olayında adı geçen kadın, Sâre'dir.

6.1.3. Hz. Peygamber (sav)'in Mektuba Karşı Tavrı

Tarihçilere göre, durumu vahiyle öğrenen Hz. Peygamber (sav), Sâre'nin Mekke'ye gidip seferle ilgili bilgileri ilgili kişilere vermesini engellemek için Hz. Ali, Zübeyr b. Avvam ve Mikdat b. Amr'ı görevlendirdi. Sâre'nin yerini, aldığı vahye göre tarif etti. Kaynaklarda bu yerin neresi olduğuyla ilgili olarak iki farklı yer zikredilmektedir. Birincisi "Hah bahçeleri"¹¹³ adıyla bir yer belirtilmektedir ki kaynakların ekserisi burayı zikreder, diğeri de "Huleyka" ismindeki bir yerdir.¹¹⁴

Hz. Peygamber, Sâre'nin yakalanmasını ve elindeki mektubun Mekkeli- lere ulaşmadan getirilmesini emretti. Hz. Ali ve beraberindeki ekip, Hz. Peygamberin tarif ettiği güzergâh üzerinden gidip, kadını belirlenen noktada yakaladılar. Kadının eşyalarını didik didik aradılar fakat herhangi bir şey bulamadılar. Daha sonra Hz. Ali kadına dönerek, sakladığı mektubun nerede olduğunu sordu. Kadın kendisinde herhangi bir mektup olmadığını söyleyip durumdan kurtulmak istedi. Hz. Ali, "Vallahi ne Rasûlullah yalan söyler, ne de biz yalan söyleriz, ya mektubu verirsin ya da seni soyar o mektubu kendimiz alırız" dedi. Bu sözler üzerine kadın, durumun ciddiyetini anladığından, arkalarına dönmelerini istedi ve saç örgülerinin arasında sakladığı

¹¹² Vakîdî, *Meğazi*, 2: 240; Hamidullah, *Vesâiku's-Siyâsiyye*, 100.

¹¹³ Hah bahçeleri hakkında bir rivayete göre oranın Mekke ile Medine arasında, Medine'nin Hamrâu'l-esed yakınlarında bir yer olduğu ve Medine korularından olduğu, başka bir rivayete göre de oranın Hamrâu'l-esed'in sol yanında, Akîk vadilerinin önünde, Zü'l-Huleyfe yakınında, Medine'ye 12 mil uzaktadır. Ayrıntılı bilgi için Belâzürî, *Ensâb*, 9: 436; Ayrıca bkz. Köksal, 15: 194.

¹¹⁴ Ayrıntılar için İbn Hişam, *es-Sire*, 4:89; İbn Hazm, 214; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 3: 74; Zebidî, *Tecrîdü's-Sarîh*, 10: 296; Dimaşkî, *Subulu'l-Hüda*,10:87; Hamidullah, *Vesâiku's-Siyâsiyye*, 100; İhsan Arslan, "*Sahâbînin Olumsuz Davranışları Karşısındaki Tavrı*", 128.

mektubu çıkarıp Hz. Ali'ye verdi. Ele geçirilen mektup Hz. Peygambere getirildi.¹¹⁵

Hz. Peygamber (sav)'in Hâtib'in Mekke'ye yapılacak seferin bilgilerini vermek için yazdığı mektuptan haberdar olması ile ilgili kaynaklarda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı tarihçiler, Hz. Peygamber (sav)'in bu olayı öğrenmesinin vahiy ile alakalı olduğunu savunurlar.¹¹⁶ Ramazan el-Bûtî bu konu hakkında Hz. Peygamber'in olayı vahiyle öğrendiğini şu şekilde açıklamaktadır: “Kendimizi Rasûlullah'ın (sav) nübüvveti ve şanı yüce Rabbinin onu vahiyle desteklemiş olmasının başka bir tezahürü ile karşı karşıya buluyoruz.¹¹⁷”

Bu durumu vahiyle değil tamamen Hz. Peygamberin istihbaratının güçlü oluşu ile ilişkilendirenler de vardır. Mehmet Azimli bu olayı değerlendirirken, bunun öğrenilmesinin vahiyle herhangi bir ilgisinin olmadığını, olayın tamamen Hz. Peygamberin başarılı istihbarat teşkilatının marifeti olduğunu savunur. Ayrıca bazı kaynak isimleri de vererek bunlarda vahiy ibaresinin kullanılmadığını aktarır. Bununla beraber Hz. Peygamberin hazırlıklardan sonra, seferin ifşa olmaması için dua ettiğini de belirtir.¹¹⁸

Azimli'nin atladığı belki de unuttuğu bir durum vardır ki, bu da Hz. Muhammed'in bir peygamber olduğu gerçeğidir. Nitekim benzer bazı olay-

---

¹¹⁵ İbn Hişam, *es-Sire*, 4: 89; İbn Hazm, 214; Zehebî, *Siyer*, 2: 44; Zebidî, *Tecrîdü's-Sarih*, 10: 297; Dimaşkî, *Subulu'l-Hüda*, 10: 87.

¹¹⁶ Vakidî, *Meğazi*, 2: 239; İbn Hişam, *es-Sire*, 4: 88; Ebû Hatim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temimi el-Büstî es-Sicistânî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*, trc. Adem Apak, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 246; Makrîzî, *İmtâu'l-Esma*, 13:376; İbn Hazm, 214; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 3: 374; Zebidî, *Tecrîdü's-Sarih*, 10: 296; Dimaşkî, *Subulu'l-Hüda*, 5: 253; Hamidullah, *Vesâiku's-Siyâsiyye*, 100; Saîd Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu's-Sire*, trc. Atik Aydın, (İstanbul: Bilge Adam Yayınları, 2012), 352; Köksal, 15:193; Ragıp es-Sercânî, *el-Mevsûatu'l-Muyessera fi't-Târîhi'l-İslamî/İslam Tarihi*, thk. Ahmed Ağrakça, trc. Ayhan Çakıroğlu, (İstanbul: Beka Yayınları, 2012), 1: 82; Kılıç, *Mekke'nin Fethi*, 56.

¹¹⁷ Abdülhay bin Ahmed bin Muhammed el-İmâd-el-Akrî, *Şezerât-üz-Zeheb fi Ahbâr-i men Zeheb*, thk. Mahmud el-Arnâvud, (Beirut: Daru İbn Kesîr, 1986/1406), 1: 125; Bûtî, *Fıkhu's-Sire*, 352.

¹¹⁸ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 402.

larda da yine Hz. Peygamber'e vahiyle haber gelmişti.¹¹⁹ Ayrıca eğer bu olay vahiyle bildirilmemiş olsaydı, Hz. Peygamber'in görevlendirdiği kişilere haberci kadının yerini olduğu gibi tarif etmesinin izahı nasıl yapılabilir? Öyle ki kadının gittiği güzergâh, normalde kullanılan güzergâhın dışında bir yer olması ve buna rağmen bunun istihbarat bilgilerine dayandırılmak istenmesi, pek makul düşünce değildir. Eğer istihbarat durumu söz konusu olsaydı Allah Rasûlü (sav), haber getirenler olaya hemen müdahale edip kadını mektupla beraber Hz. Peygamber (sav)'in huzuruna getirirlerdi. Ama böyle bir durum olmamış, Hz. Peygamber (sav) bir ekip görevlendirip olaya müdahale etti. Daha önce de belirttiğimiz üzere güzergâhı olduğu gibi tarif etmiş olması, bu durumun istihbâri bir bilgi olmadığı görüşünü daha da güçlendiriyor. Olayın ortaya çıkması ile ilgili başka bir rivayete göre de, Hâtıb'ın kölesinin şikâyeti üzerine bu durum ortaya çıkmıştır.¹²⁰

Mektupta yazılanlar hakkında da farklı rivayetler mevcuttur. Vakıdî, Hâtıb'ın Kureyş'ten üç kişiye, Safvân b. Ümeyye, Süheyl b. Amr ve İkrime b. Ebî Cehil'e "*Rasûlullah (sav) insanlara savaşa hazırlanmalarını duyurdu. Sizden başkasına niyetli olduğunu sanmıyorum. Bu mektubumla size yardım etmek istedim*" şeklinde yazdığını belirtir.¹²¹

Hamidullah, mektubun içeriği hakkında iki farklı bilgi vermektedir. İlk rivayete göre mektupta "*Hz. Peygamber(sav) size gece gibi kalabalık bir orduyla yöneldi, sel gibi geliyor. Allah'a yemin ederim ki, size tek başına bile gelse, Allah onu size karşı zafere erdirtir. Çünkü Allah, ona verdiği sözü gerçekleştirecektir*"

---

¹¹⁹ Enfal suresinin 30. ayetinin Hz. Peygamber (sav)'in hicret etmeden önce kendisine yönelik kurulan tuzağı anlattığını aktaran bilgiler için bkz. İbn Hişam, *es-Sire*, 2: 136; Sallâbi, *Siyer*, 1: 481; Allah'ın peygamberine yardımı konusuyla alakalı, Bedir Savaşında Müslümanlarla beraber savaşan melekler göndermesi de bu duruma en güzel örneklerdendir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Şulul, *Kronoloji*, 503.

¹²⁰ Mehmet Said Hatipoğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an dışı Vahiy*, (Ankara: Otto Yayınları, 2012), 118

¹²¹ Vakıdî, *Meğazi*, 2: 240.

şeklinde, ikinci rivayette de “Peygamber Muhammed, ya size ya da başkasına gitmek üzere yola çıktı. Önleminizi alın.” şeklinde yazılmış olduğunu belirtir.¹²²

Mektubun içeriği belirttiğimiz üzere farklılık göstermektedir. İlk rivayete göre Hâtib’in seferden emin olmadığı söylenebilir. Zira içerikte net bir ifade yoktur. Buna rivayet ile alakalı olarak, Hâtib’in kesin bir şekilde emin olmadığı bir konu hakkında nasıl böyle bir mektup yazdığı izah gerektiren bir durumdur. İkinci rivayete baktığımızda Hamidullah, iki farklı metin aktarmıştır. İlk metinde Hâtib’in yazdıklarının bir yardımcıdan ziyade daha çok karşı tarafı korkutan veya uyarıcı cümleler kurduğunu görüyoruz. İkinci metin ise Hâtib’in haber göndermesine daha yakın bir metindir. Bu metnin gerçeğe daha yakın olabileceği kanaatindeyiz.

Kaynakların belirttiğine göre mektubun ele geçirilmesinden sonra, Hz. Peygamber (sav)’in, Hâtib’i çağırarak işin aslını öğrenmek istemiştir. Kendisine “Ey Hâtib bu nedir? Diye, sorduğunda, Hâtib şu cevabı vermiştir;

“Ey Allah’ın Rasûlü, benim hakkımda hemen karar verme. Ben Allah’a ve Rasûlüne iman etmiş biriyim ve bu durumumda herhangi bir değişiklik yoktur. Ben Kureyşli değilim. Onlarla anlaşmalıyım (halif) ama onlarla herhangi bir bağım yoktur. Buraya hicret edip gelenlerin çoğunun Mekke’deki ailesini koruyacak kimseler vardır. Benim ise böyle bir durumum yoktur. Ben bu mektubumla Mekkeli müşriklere yardımcı olmak, böylece de Mekke’de bulunan ailemi korumak istedim. Benim bunun dışında herhangi bir amacım olmamıştır.” Rasûlullah onun bu savunmasını kabul etmiş ve “O size doğru olanı söyledi” diyerek Hâtib’i affetmiştir.¹²³ Rivayetlere göre Hâtib’in bu savunmasına rağmen Hz. Ömer’in (ra) öfkesi bir türlü dinmemiştir. Hz. Peygamberden onu öldürmek için izin istemiştir fakat Hz. Pey-

¹²² Vakıdî, *Meğazi*, 2: 239; İbn Hişam, *es-Sire*, 4: 88; Makrîzî, *İmtâu’l-Esma*, 13: 376; Hamidullah, *Vesâiku’s-Siyâsiyye*, 100.

¹²³ Vakıdî, *Meğazi*; 2: 239; İbn Hişam, *es-Sire*, 4: 89; Belâzürî, *Ensâb*, 9: 436; İbn Hazm, 214; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 3: 374; Zehebî, *Siyer*, 2: 45; Zebidî, *Tecridü’s-Sarih*, 10: 298; Dımaşki, *Subulu’l-Hüda*, 10: 87; Hamidullah, *Vesâiku’s-Siyâsiyye*, 100; Bozkurt, “Hâtib b. Ebû Beltea”, 16: 445; İhsan Arslan, “Sahâbinin Olumsuz Tavrı Karşısında Hz. Peygamberin Tavrı”, 128.

gamber (sav)'in onun Bedir ehline olduğunu ve Bedir Ehline yönelik Allah'ın hükmünü hatırlatıp, "Bilmez misin Ya Ömer! Hâtıb Bedir ehline. Böyle birine karşı nasıl bunu dersin? Nerden bileceksin belki Allah Bedir ehline "siz istediğinizi yapın. Ben sizi bağışlamışım, buyurmuştur dedi. Bunu duyan Hz. Ömer (ra) sakinleşmiştir. Çünkü Hz. Ömer Bedir'in ve Bedir'e katılanların önemini şüphesiz en iyi bilenlerdendir. Bedir ehline olanın ne kadar yüce bir sıfat olduğunu çok biliyordu. O an Allah'a (cc), ve Rasûlüne (sav) olan sadakatinden olsa Hz. Ömer, fevri davranmıştır. Hz. Peygamber (sav)'den aldığı uyarıyla kendisine gelmiş ve olası bir hatadan geri dönmüştür. Diğer sahâbîlere nazaran Hz. Ömer (ra)'ın böyle kızması onun mizacından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Hz. Ömer yaşamı boyunca aldığı sert kararlar ve tutumları ile bilinen bir sahâbidir. Başka bir ihtimale göre de onun Allah'a ve Rasûlüne olan bağlılığından kaynaklanan bir çıkış olduğu söylenebilir.

Hâtıb'ın yaptığı durum ile ilgili bir yorum yaparken dikkat edilmesi gerektiğini belirtmeliyiz. Onun bir sahâbî olduğu unutulmamalıdır. Onu casusluk ile suçlamak büyük bir yanlgı olacaktır. Konu araştırması yaptığımızda incelediğimiz Hâtıb'ın casusluk yaptığını, bu casusluk niyetini de itiraf ettiği şeklinde bir bilgi tespit ettik.¹²⁴ Eğer Hâtıb'ın maksadı casusluk olsaydı, Mekke fethinden önce gerçekleşen Bedir, Uhud, Hendek gazveleri gibi büyük olaylar içinde de bunu yapabiliirdi. Yine, sefer hazırlıklarının yapıldığı esnada Hudeybiye anlaşmasını yenilemek maksadıyla Medine'ye gelen Ebû Süfyan'a bu haberi çok rahat verebilirdi, fakat onun casusluk yapmak gibi bir durumu söz konusu değildi. Biz onun niyetinin hâlis olduğunu ve kendi ailesini korumaktan başka maksadının olmadığı kanaatindeyiz. Eğer niyeti böyle olmasaydı Allah Rasûlü (sav) onu affederken vahiyle uyarılırdı. Başka bir açıdan değerlendirme yapacak olursak, eğer Hâtıb küfre

---

¹²⁴ Casusluk iddiaları için bakınız; Hüseyin Üstüner, "Hz. Peygamberin Devrinde İstihbarat", (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2001).

girmiş ve yoldan sapmış olsaydı, ayetin başlangıç hitabı “Ey iman edenler” şeklinde olmazdı.

Hâtîb’in bu hareketi üzerine Mümtehîne Suresinin; “Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyiniz. Onlar size gelen gerçeği, hakkı inkâr etmişken, onlara sevgi gösteriyorsunuz. Hâl-buki onlar Rabbiniz olan Allah’a inandığınızdan dolayı, Peygamber (sav)’in’i ve sizi yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer siz benim yolumda cihat etmek ve rızamı kazanmak için çıkmışsanız, onları dost edinmeyin. Dostluk sebebiyle onlara bazı gizli şeyler ulaştırıyorsunuz. Oysa ben sizin gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilirim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.” (el-Mümtehîne 60/1) ayeti nazil olmuş ve Hâtîb’in yaptığığının yanlışlığı vurgulanmıştır.

Bu ayetin başka bir vurgusu da kâfirlerle ilişki düzeyimizin nasıl olması gerektiğine yönelik olduğunu söyleyebiliriz. Kafirlerin asla Müslümanların dostu olmayacağını bir göstergesi olan bu ayette, Müslümanların insani ilişkilerinde inançlarını da göz önünde bulundurmaları gerektiği bir kez daha hatırlatılmıştır. Çünkü gayri Müslimlerin dostluk ve arkadaşlık gibi Müslümanların değer verdiği kavramlardan faydalanıp, İslam’a ve Müslümanlara çok rahat bir şekilde zarar verecek olmaları söz konusudur. Allah bu ayetle bu konuda hassas davranmamız gerektiğini bizlere bildirmiştir.

Hz. Peygamber (sav)’in Hâtîb’a karşı sergilediği tavır, biz Müslümanlar için çok önemlidir. Hz. Peygamber insan kaybetmenin çok kolay ama kazanmanın zor olduğunun idrakinde olan biridir. Bundan dolayı Hâtîb’in yaptığı belki büyük bir felakete yol açacaktı. Ama onu kazanarak, belki en az fetih kadar önemli bir davranışta bulunmuştur. Müslümanlar her konuda olması gerektiği gibi Hz. Peygamberi bu davranışında da örnek almalıdır. Kişilerin yaptığı hatalar karşısında İslami bir duruş sergilemek, kişiyi yaptığı hatadan dolayı azarlayıp kaybetmektense, onu kazanabilmeyi öğrenmelidir.

Hz. Peygamber, yaşanan bu olayın ardından hazırlıkları tamamlayıp hicri 8. yılda Medine’den Mekke’ye doğru sefere çıkmıştır. Kaynaklarımız,

güzergâh üzerinde orduya katılımların olduğunu aktarmaktadır. Bunun sebebini araştırdığımızda Hz. Peygamberin, tüm ordunun Medine’de toplanmasını ve Mekke müşriklerinin dikkatinin bu duruma yönelmesini istemediğinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ayrıca bunu fethin gizli tutulmasının bir gereği olarak yapıldığı da ihtimaller arasında gösterilebilir.¹²⁵ Hz. Peygamber Medine’den çıkıp bir müddet ilerleyene kadar orduda herhangi bir görevlendirme veya düzen vermemiştir. Bunun sebebi olarak da takip edilen bir ordunun gidiş maksadının ne olduğunun anlaşılmamasını sağlamak içindir. Kadîd (veya Kudeyd¹²⁶) denilen mevkiye gelince, Hz. Peygamber ordusuna savaş düzeni vermiş ve sancak görevlendirmesini yapmıştır.¹²⁷ Daha sonra İslam ordusu Mekke’ye 16 km mesafedeki Merrüz-zahrân’da konaklamıştır.¹²⁸ Hz. Peygamber bu konaklama esnasında muhteşem savaş bilgisini tekrar göstermiş ve her bir askerin ayrı ayrı ateş yakmasını emretmiştir.¹²⁹ Bunu yapmasındaki maksadı, asker sayının bu şekilde var olan görüntüsünden daha kalabalık gösterip, karşı tarafı psikolojik olarak çökertmektir ki bunda da muvaffak oldu.

Mekke’nin ileri gelenlerinden olan Ebu Süfyan b. Harb, Hakîm b. Hizâm ve Büdeyl b. Verka, Hz. Peygamberin devriye için görevlendirdiği askerler tarafından yakalanıp Hz. Peygamberin huzuruna getirildiler.¹³⁰ Kendisine Ebu Süfyan’ın övünmeyi seven, bundan hoşlanan biri olduğu söylenmesi üzerine, “*Ebu Süfyan’ın evinde olan, kapısını kapatıp evinde oturan, Kâbe’ye sığınan güvende olacaktır*” diyerek onun nefesine hoş gelen cümleler kurarak kendisini kazanmaya çalışmıştır.¹³¹ Daha sonra amcası Abbas’tan Ebu Süfyan’ın orduyu görebilmesi için onu vadinin en dar ve ordunun kalabalık görünme-

---

¹²⁵ Kılıç, *Mekke’nin Fethi*, 57.

¹²⁶ Vakidî, *Meğazi*, 2: 243; İbn Hişam, *es-Sire*, 4: 90.

¹²⁷ Kılıç, *Mekke’nin Fethi*, 58.

¹²⁸ İbn Hişam, *es-Sire*, 4: 90; Şulul, *Kronoloji*, 853.

¹²⁹ Sallâbi, *Siyer*, 2: 521; Şulul, *Kronoloji*, 853.

¹³⁰ Sallâbi, *Siyer*, 2: 521; Şulul, *Kronoloji*, 853.

¹³¹ Vakidî, *Meğazi*, 2: 251; Belâzuri, *Ensab*, 607; Şit Hattab, 239; Sallâbi, *Siyer*, 2: 521; Şulul, *Kronoloji*, 853; Kılıç, *Mekke’nin Fethi*, 63.

sini sağlayacak yere getirmesini istedi. Bunu yapmasındaki amacı da psikolojik üstünlük sağlamaktı.

Kaynakların belirttiğine göre Hz. Peygamber (sav)'in ordunun birliklerin komutan tayinini şu şekilde yapmıştır; Muhacirlerden oluşan süvarilerin başına Zübeyr b. Avvam Ensar'dan oluşan süvarilerin başına Sa'd b. Ubade, bunların dışında kalan kabilelerin oluşturduğu birliği başına da Halid b. Velid ve merkez ordu birliğinin başına da Ebu Ubeyd'e b. Cerrah tayin edilmiştir.¹³²

Hz. Peygamber (sav)'in Risâlet sürecinin her aşamasında insanları kazanmaktan yana hareket etmiştir. Kendisini taşıyanlara tevazu gösterdiği gibi savaşta kendisini, davasını, ümmetini yok etmek için karşısına çıkanları bile kazanmak için çaba sarf etmiştir. Bunun bir örneğini Mekke'nin fethi esnasında ordusuna verdiği direktiflerde de görüyoruz.¹³³ Fetih suresinde bahsedilen “*Feth-i Mübîn*” hicri 8. Yılın ramazan ayının 19'unda gerçekleşti ve Mekke İslam orduları tarafından fethedildi.¹³⁴

Hâtib'in yaptığı hata üzerinden ders çıkarmakta gerekir. Müslüman her ne durumda ve şartta olursa olsun, mühim olayların cereyan ettiği esnada akıl ve iradesini normal zamandan daha fazla kullanması gerekir. Vereceği bir kararın nelere mâl olabileceğini ve ne tür zararlar doğurabileceğini önceden düşünmesi gerekir. Bundan dolayıdır ki Kur'an- Kerim'in birçok ayetinde insanın düşünmesini, akletmesini, olayları okurken aklı yollar üzerinden değerlendirme yapmasını emretmektedir.

---

¹³² Vakıdî, *Meğazi*, 2: 258; Belâzürî, *Fütûhu'l-Buldan*, 31; Sallâbi, *Siyer*, 2: 527; Kılıç, *Mekke'nin Fethi*, 72.

¹³³ Vakıdî, *Meğazi*, 2: 260; Sallâbi, *Siyer*, 2: 528; Kılıç, *Mekke'nin Fethi*, 72.

¹³⁴ Vakıdî, *Meğazi*, 2: 251; Belâzürî, *Fütûhu'l-Buldan*, 35.

C. İslam Devleti İçerisinde Üstlendiği Görevler

Hız. Peygamber (sav)'in hicretten sonra Medine'de bir İslam Devleti kurdu. Her sahâbîyi de sahip olduğu özellikleriyle değerlendirerek nasıl bir devlet başkanı olunması gerektiğini de bizlere gösterdi. 23 yıllık Risâlet döneminin Mekke sürecinde, ilk İslam eğitimi yeri olan Dâru'l-Erkam¹³⁵, Medine şehrine yapılan hicretten sonra Mescid-i Nebevinin yanında inşa ettiği Suffe'de devletin her kademesinde görev alabilecek insan modelini yetiştirmiştir.¹³⁶ Hız. Peygamber, ayrıca İslamiyet'ten önce de kişilerin sahip olduğu özellikler üzerinde görevlendirmeler yapmıştır. Yani Müslüman olmadan önce sahip oldukları herhangi bir görev var ise mümkün merteye onları yine o tür görevlerde veya ona yakın görevlerde değerlendirmeye gayret etmiştir. Böyle bir davranışta bulunmasının sebebi olarak da herkesi en iyi bildiği bir iş üzere değerlendirmek istemesidir.

Hız. Peygamber (sav), hayatının her anını insanları bir olan Allah'a ve onun gönderdiği dine inanmaya çağırıyordu. Bu vazife asli olarak kendisine aitti. Bununla beraber Hız. Peygamber zaman zaman kendisini temsilen insanları dine davet etme maksadıyla ashabtan bazılarını da görevlendirmiştir. Bunun ilk örneği akabe görüşmeleri esnasında Hız. Peygamber tarafından Yesrib'e gönderilen Mus'ab b. Umeyr ile gerçekleşmiştir. Buna benzer birçok örnek 23 yıllık sürede gerçekleşmiştir.

1. Elçilik

Hâtib'in elçiliğine geçmeden önce, elçilikle ilgili kısaca bilgi vermenin meselenin anlaşılması açısından faydalı olacağını düşünmekteyiz.

---

¹³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Nebevi Eğitim Modeli Dâr'ul-Erkam*, 7. Baskı (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014).

¹³⁶ Ahmed Önkal, *Rasûlullah'ın İslam'a Davet Metodu*, 6. Baskı (Konya: Esra Yayıncılık, 1990), 250.

Elçi, bir ülkenin diğer bir ülkedeki siyasi temsilcisi, büyükelçisi anlamına gelmektedir.¹³⁷ “Elçi kelimesinin üç temel anlamı vardır. Bunlardan ilki, siyasi olup bir devlet tarafından diğerine gönderilen ve orada kendi devletini temsil eden kimse, sefir; ikincisi, sosyal ve hukuki ilişkilerde, herhangi bir konuda uzlaşma sağlamak üzere karşı tarafa gönderilen kimse, arabulucu, sonuncusu ise dinî bir terim olarak peygamber veya Rasûldür. Buna göre İslâmî düşüncenin temel kavramlarından olan Arapçada “Rasûl ve Sefir” ve Farsça “Peygamber” isimleri Türkçede “Elçi” kelimesiyle karşılanmaktadır.¹³⁸ Arapçada ayrıca çoğul hali “vüfûd” olan “vefd” kelimesi, mastar olarak “elçi göndermek” ve isim olarak ise “elçilik heyetini ifade etmektedir.”¹³⁹

2. Hz. Peygamber’in Elçileri

Allah Rasûlü (sav), elçilerini seçerken rastgele bir şekilde bunu yapmamıştır. Bu görevin kime layık olduğunu, bu görevi yapacak kişinin genel özelliklerini iyice değerlendirdikten sonra seçim yapmıştır.

Hz. Peygamber (sav)’in, elçi olarak seçeceği kişilerde bazı özellikler aramıştır ki bunun ne kadar etkili ve önemli olduğu, elçilerin gönderildikleri yerlerde görüştüğü kişilerin hayranlıklarını kazanmaları ile ispatlanmıştır.

“Hz. Peygamberin seçtiği elçiler, halim selim kimselerdi. Hitabet kabiliyetleri çok fazla, belagat ve fesahat sahibiydiler. Çok zeki ve karşısındakini ikna etme kabiliyeti ve kuvvetli deliller getirme özelliğine sahip, gönderdikleri ülkelerin diline vakıftılar. Bu maksatla Rasûlullah’ın davet mektuplarını götüren her elçi, aynı zamanda özlü olan mektubu açıklayarak amacın içeriğini de anlatabilmişlerdir. Nitekim Mukavkıs’ın Hâtib’in verdiği cevaplar karşısında acizliğini ifade etmek zorunda kalmıştır. Seçtiği elçilerin fiziki

---

¹³⁷ İsfahanî, *el-Müfredat*, 238; Erkan, “Sefir”, *el-Beyan*, 1389; Mehmet İpşirli, “Elçi”, *DİA*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 11: 3-15; Harun Çağlayan, “Elçi ve Vekil Bağlamında Nübüvvet”, e-makalat Mezhep Araştırmaları, 8/2 (GÜZ 2015): 69.

¹³⁸ Mehmet Ali Kapar, *Heyetler/Hz. Peygamber Dönemi Diploması*, (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017), 24; Çağlayan, 70.

¹³⁹ Ali Aslan Topçuoğlu, *İslam Hukukunda Diplomatik Temsil –Karşılaştırmalı Uluslararası Hukuk İncelemesi-*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2017), 28.

durumları da Hz. Peygamber tarafından göz ardı edilmemiştir. Bununla beraber cesaretli oluşları da onların götürdükleri haberleri çekinmeden, korkmadan söylemelerindeki etkenlerden bir tanesidir.”¹⁴⁰

Kaynaklarda yazıldığına göre Hz. Peygamber (sav)’in, elçi olan ashabının huzuruna çıktığı ve onlara şunları söyledi

“Ben bütün insanlığa rahmet olarak gönderildim. Benim haberlerimi yerine ulaştırınız. Allah’ın rahmeti üzerinize olsun. Havarilerin Meryem oğlu İsa hakkında ihtilafa düştükleri gibi, siz de benim hakkıma ihtilafa düşmeyiniz. Ashab; Onların ihtilafı nasıl olmuştu Ya Rasûlullah” diye sorunca “O da havarilerini benim sizi göreve çağırdığım gibi göreve çağırdı. Yakın yerlere gönderdikleri, gönül hoşnutluğuyla gitmeye razı olup selamete ulaştılar. Uzak yerlere gönderilenler ise görevden memnun olmayıp, kabulden kaçınırlar.” diyerek onları gidecekleri ülkelere dağıttı.”¹⁴¹

Elçilerin seçimi konusunda Hz. Peygamberin nasıl mükemmel bir insan tanıma özelliğine sahip olduğu, bir başka deyişle insan sarrafı olduğunu öğrenmiş oluyoruz. Hz. Peygamber elçilerini liyakat durumlarına göre seçmiştir. Hz. Peygamber seçtiği elçilerdeki en belirgin özelliklerden bir tanesi de sabırlı ve azimli olmalarıdır. Bu özellik peygamberlerin aslî özelliklerindedir. Hz. Peygamber elçi olmanın zorluğunu, elçinin yüklendiği vazifenin önemini çok bilen bir şahsiyet olması hasebiyle, kendisini temsilen gönderdiği kişilerde aynı özelliği aradı. Bu konuda böyle davranması mühim bir meseledir. Zira elçilerin gideceği yolda her türlü risk söz konusu ve seçilecek kişiler bu konuda her türlü zorluğa göğüs gerecek kabiliyette olmak zorundaydı. Bundan dolayı Hz. Peygamber (sav)’in, seçtiği elçilerin secaâtli oluşuna da önem vermiştir.¹⁴² Ahmet Önkal elçilerin özellikleri konusunda toplu olarak şu başlık altında sıralamıştır.

---

¹⁴⁰ Abidin Sönmez, *Rasûlullah’ın Diplomatik Münasebetleri*, (İstanbul: İnkılap Yayınları, 1984), 50.
¹⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4: 180; Hasan İbrahim Hasan, *Tarîhu’l-İslami’s-Siyasî ve’l-Dinî ve’s-Sekafî ve’l-İctimâî*, trc. Komisyon, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1991), 1: 210.
¹⁴² Şulul, Hz. Peygamber Tarafından İslam’a Davet İçin Gönderilen Elçiler, 22.

1. Sağlam bir inanç sahibi olmak,
2. Bilgili olmak
3. Örnek bir yaşayış ve ahlâk sahibi olmak
4. Gerekli maddi imkânlara sahip olmak
5. Sabır ve azim
6. Ümit var olmak ve ümit bahşetmek
7. Şefkat ve merhamet
8. Af ve müsamaha
9. Adam kazanma gayreti
10. Tevazu
11. Yaşayış
12. Fizyonomik yapı
13. Dua¹⁴³

Kaynaklarda yaptığımız araştırmalarda, Hz. Peygamber (sav)'in seçtiği elçiler ve gönderildikleri yerler şu şekildedir;

1. Şüca' b. Vehb el-Esedî, Haris b. Ebî Şimr el- Gassânî'ye
2. Dıhye b. Halife el-Kelbî, Bizans İmparatoru Herekl'e
3. Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî, Fars Kralı Kisra'ya
4. Selît b. Amr el- Âmirî, Yemâme idarecisi Hevze b. Ali el-Hanefî'ye
5. Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Habeş Necâşisi Ashame b. Ebher'e
6. Hâtib b. Ebû Beltea, İskenderiye Kralı Mukavkıs'aelçi olarak gönderilmişlerdir.¹⁴⁴

---

¹⁴³ Önkal, *Rasûlullah'ın İslam'a Davet Metodu*, 199.

3. Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Elçilik Görevleri

Hâtıb b. Ebû Beltea, Hz. Peygamber tarafından bazı konularda görevlendirilmiştir. Bunlardan ilki Hz. Peygamber (sav) ve Hz. Ümmü Seleme (ra) arasında gerçekleşen izdivacın aracılığıydı. Bu aracılık görevini de biz bir elçilik görevi olarak da değerlendirebiliriz. Çünkü elçilik iki kesim arasında irtibatı sağlama görevi olarak da değerlendirilmektedir. Hâtıb diğer elçilik görevleri ise, Mısır mukavkısı ile yapılan davet ve siyasi anlaşma görevleridir. Bu görüşmelerin ilki Hz. Peygamber (sav) tarafından Mukavkıs'a gönderilen davet mektubu ile olmuştur. İkinci görüşme ise Hz. Ebu Bekir döneminde yapılan siyasi anlaşma görüşmeleri esnasında olmuştur.

3.1. Hz. Peygamber ve Ümmü Seleme Arasındaki Elçiliği

Hz. Peygamber (sav)'in, Hz. Hatice'nin (ra) vefatından sonra çeşitli nedenlerle bazı evlilikler yaptı.¹⁴⁵ Bu evliliklerinden bir tanesi de Ümmü Seleme¹⁴⁶ ile yaptığı evliliğidir.¹⁴⁷

Ümmü Seleme'nin kocası Ebû Seleme, Uhud Gazvesinde vefat etti. Dul kalan Ümmü Seleme'nin iddet süresinin dolmasıyla birçok kişi kendisine talip oldu. Fakat bazı nedenler öne sürerek bu teklifleri reddetti. Bu kişiler arasında Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi seçkin sahâbîler de vardır.¹⁴⁸ Hz. Peygamber (sav)'in, Ebû Seleme'nin vefatından sonra Ümmü Seleme'nin Rasûlullah'a giderek, O'na, "Ya Rasûlullah, Ebû Seleme öldü. Onun ardından nasıl sözler söyleyeyim?" diye sorunca, o da şunu dedi: 'Allah'ım beni de onu da bağışla! Onun ardından bana daha hayırlı birini nasip et!' de, bu-

---

¹⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 1: 245; İbn Habîb, *el-Muhabber*, 68.

¹⁴⁵ Adnan Demircan, *Cahiliyeden İslam'a Kadın ve Aile*, 1. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 135.

¹⁴⁶ Ümmü Seleme hakkında bkz. Mehmet Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", *DİA*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 42: 328-330.

¹⁴⁷ Salih Tuğ, "Rasulullah Muhammed (sav)'in Evliliklerinde Kronolojik Yapı". *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*, ed. İsmail Lütü Çakan, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), 206.

¹⁴⁸ Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2015), 220.

yurdu. Ben de 'Ey Allah'ım! Bana ondan sonra ondan hayırlı olanı gönder' dedim. O da Rasûlullah'tır." Dediği kaynaklarda rivayet edilir.¹⁴⁹

Hız. Peygamber (sav)'in hicretin 4. Yılında Ümmü Seleme ile evlenmeye niyetlendi¹⁵⁰ ve niyetini Ümmü Seleme'ye bildirmek amacıyla Hâtıb b. Ebû Beltea aracı olarak Hız. Peygamber (sav)'in tarafından görevlendirildi.¹⁵¹ Bunun yanı sıra, aracı olarak Hız. Ömer'in görevlendirildiği de rivayet edilmektedir.¹⁵² Ancak, Ümmü Seleme'ye atfedilen bir rivayete göre kendisi şöyle demiştir: "Hız. Peygamber (sav)'in bana dünürü olarak Hâtıb'ı yolladı. Fakat ben ona kızım var ayrıca ben kışkaç bir kadını diyerek çekince-lerimi dile getirdim."¹⁵³ Bu rivayete göre aracılık görevini Hâtıb'ın yapmış olması kuvvetle muhtemeldir. Hız. Ömer de gönderilmiş olabilir.¹⁵⁴ Çünkü tarihçiler Ümmü Seleme'nin birkaç gidiş-geliş sonucu bu teklifi kabul ettiğini bizlere aktarırlar.¹⁵⁵ Bir ihtimal daha var ki bu da elçi olarak önce Hız. Ömer'in gönderildiği, bundan olumlu sonuç alınmadığından, daha sonra Hâtıb'ın elçi olarak gönderildiğidir.

Böylesine önemli bir konuda elçi olarak Hâtıb seçilmesi önemli bir durumdur. Hız. Peygamber (sav)'in Hız. Ebû Bekir, Hız. Ali gibi kendisine yakın olan sahâbilerden değil de Hâtıb'tan böyle bir talepte bulunmuş olması, onun ikna kabiliyetinden yararlanmak istemiş olabileceği kanaatindeyiz. Ayrıca Hâtıb'ın şairlik özelliğinin olması, edebi ifadeleri çok güzel kullanabileceği ve Hız. Peygamber (sav)'in niyetini daha güzel anlatabileceği düşü-

---

¹⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 10: 92.

¹⁵⁰ Belâzürî, *Ensâb*, 1: 429.

¹⁵¹ Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülmelik el-Kastallânî, el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahî'l Muhammedîye, (Kahire, yy. 2004/1425), 1: 498.

¹⁵² Belâzürî, *Ensâb*, 1: 431.

¹⁵³ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-Sahîh, thk, Muhammed Fuad Abdulbaki, (Kahire, yy. 1374/1955), 2: 631; Ebu'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id fi Şerhi Şahîh-i Müslim, thk. Yahya İsmail, (Kahire, yy. 1998/1419), 3: 358; Muhammed b. Süleyman Rûdânî, Cem'ul-Fevâid min Câmi'il-Usûl ve Mecma'iz-Zevâid, (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2008), 1: 467.

¹⁵⁴ Suzan Yıldırım, *Hız. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2006), 24.

¹⁵⁵ Dımaşkî, *Subulu'l-Hüda*, 11: 209.

nülmüş olsa gerek. Zira Hz. Peygamber (sav)'in, başka hususlarda da şairlerin hitap gücünden yararlandığı bilinen bir durumdur. Özetle söyleyecek olursak Hâtıb'ın hem şair olması hem de ikna kabiliyetinin güçlü olması bu görev için seçilmesinde en önemli faktörler olduğu kanaatindeyiz. Ümmü Seleme evlenmeme konusunda çeşitli sebepler belirtmesine rağmen Hz. Peygamber tüm sebepleri giderecek cevaplar verdi. Bunun üzerine Ümmü Seleme teklifi kabul etti.¹⁵⁶

3.2. Mısır Elçiliği

Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Müslüman oluşundan sonra üstlendiği en önemli elçilik görevi, Mısır'a Mukavkıs'ını İslam'a davet maksadıyla Hz. Peygamber (sav) tarafından görevlendirilmesidir.

Hz. Peygamber (sav)'in Hudeybiye antlaşmasından sonra çeşitli devlet başkanlarına ve kabile reislerine İslam'a davet mektupları gönderdi.¹⁵⁷ Hudeybiye, ilk bakışta her ne kadar bir kayıp olarak görülse de, hem bu davet mektuplarının gönderilmesine hem de tebliğ faaliyetlerinin daha hızlı bir şekilde yapılmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü Müslümanlar bu antlaşma sayesinde kendileri için en büyük tehlike olan Mekke müşriklerinin tehlikelerini durdurmaya başarmıştır. Bu sayede artık daha rahat hareket edebilme imkânları doğmuştur. Bu rahat ortam sayesinde Hz. Peygamber (sav)'in, hedefini daha da büyüttü ve davasını sınırlar ötesine taşımaya çalıştı. Bu süreçte devlet başkanlarına davet mektuplarını göndermiştir.

Bu krallıklardan biri de İskenderiye Kralı Mukavkıs'tır. Hz. Peygamber'in davet mektubunu Mukavkıs'a Hâtıb b. Ebû Beltea götürdü.¹⁵⁸ Hâtıb'ın Mısır elçiliği için seçilmesinin nedeni olarak, güzel bir hitabının olmasının

---

¹⁵⁶ Kandemir, "Ümmü Seleme", 329.

¹⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamberin Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, trc. Mehmet Yazgan, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2013).

¹⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 3: 125; Belâzürî, *Ensâb*, 1: 448; İbn Hazm, 61; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 1: 304; Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea" 16: 445.

yanı sıra, onun ticaretle uğraşmasından dolayı Mısır topraklarını tanınması, onun bu görev için seçilmesinde etkili olmuştur.¹⁵⁹

Hâtib'in oraya ne şekilde gittiği ile ilgili net bir bilgi bulunmamaktadır. İhtimaller dâhilinde bir kervanla beraber gitmiş olması muhtemeldir. Böylece uzun bir mesafeyi yalnız başına gitmesi hem kendi canının tehlikeye atılması hem de götürüleceği mektubun kötü niyetli kişilerin eline geçmesinin taşıdığı risk düşünüldüğünde, bir grup ile beraber gitmiş olması yüksek bir ihtimaldir.

Hâtib mektubu götürdüğünde Mukavkıs, Cüreyc b. Mina isminde biriydi. O, Cüreyc b. Mina b. Kurkub veya İbn Kurkub (veya Karkab) el-Yunanî adlarıyla ve Sahibü Melikü Mısır, Melik (Amil, Emir) ala Mısır, Melikü'l-(Azîmü'l - Sâhibü'l - Emîrü'l) Kıbt gibi unvanlarla da anılmaktadır.¹⁶⁰

Hâtib İskenderiye'ye vardıkdan sonra Mukavkıs ile hemen görüşmek istedi, fakat devlet işlerinin yoğunluğundan olsa gerek, bu isteği gerçekleşmedi. Hâtib, Mukavkıs'a ulaşmanın başka yollarını aradı. Çünkü üstlendiği vazife mühim bir vazifeydi ve bunun sekteye uğramaması lazımdı. Bundan dolayı, Hâtib kendisine bir tekne tutmuş. Mukavkıs'ın bulunduğu yerden görülebilecek bir noktadan, elindeki mektubu işaret etmiş ve bu şekilde Mukavkıs'ın dikkatini kendine çeken Hâtib, kendisiyle görüşme imkânı elde etmiş.¹⁶¹

Hâtib'in bu hareketi, Allah Rasûlünün (sav) seçtiği elçilerin, kıvrak zekâlı olduklarını gösteriyor. Peygamberlerin özelliklerinden olan fetanet'in bir tezahürü olarak, onların gönderdiği elçilerin de kendileri gibi hedefe ulaşmak için zekâlarını iyi kullandıkları da görülüyor.

¹⁵⁹ Bozkurt, "Hâtib b. Ebû Beltea" 16: 445.

¹⁶⁰ Mukavkıs hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nadir Özkuyumcu, "Mukavkıs", *DİA*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 31: 137-138.

¹⁶¹ Kastallânî, *Mevâhibü'l-ledünniyye*, 1: 545.

Hâtib, Allah Rasûl'ünün (sav) gönderdiği mektubu Mukavkıs'a sundu. Mektubun içeriği şu şekildedir;

“Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Allah'ın kulu ve elçisi Muhammed'den Kıbt'ın büyüğü Mukavkıs'a

Selam hidayete tâbi olanlara.

Seni İslam'a çağırıyorum. Müslüman ol, kurtul. Allah da sana ecrini iki kere versin. Eğer yüz çevirirsen, Kıbt'ın günahı senindir:

'Ey Ehl-i Kitâb! Bizimle sizin aranızda ortak kelimeye, yalnızca Allah'a tapmak, O'na hiçbir ortak koşmamak ve Allah'tan başka birbirimizi rabler edinmemek üzere, gelin. Bizim Müslüman olduğumuza tanıklık edin, deyin.’”¹⁶²

Rivayetlere göre Mukavkıs, mektubu aldı, okudu, onu fildişinden bir şişeye yerleştirdi, üzerini mühürledi ve cariyesine teslim etti.¹⁶³ Hâtib onun yanında sadece beş gün kaldığını söyler.¹⁶⁴

Diğer bir rivayete göre, Hâtib, Mukavkıs'ın yanına girdi ve onunla arasında şu konuşma geçti: “Senden önce, en yüce Rab olduğunu iddia eden bir adam vardı. Allah onu dünya ve ahiret azabıyla cezalandırarak ondan intikam aldı. Sen başkalarından ibret al ki, başkalarına ibretlik olmayasın.” Bunun üzerine Mukavkıs dedi ki: “Bizim bir dinimiz var. Daha hayırlısı olmadıkça dinimizi terk etmeyiz.” Hâtib ise: “Seni, Allah'ın dinine davet ediyoruz. O, bütün dinlerin ortadan kalkmasına kâfi gelecek olan İslâm'dır. Bu peygamber herkesi bu dine davet etti. Kendisine en büyük bir şiddetle karşı çıkanlar Kureyşliler, en çok düşman olanlar da Yahudiler, en yakın olanlar

---

¹⁶² İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, 2: 332; İbn Kayyım, *Zâdu'l-Mead*, 4: 233; Muhammed b. Afîfî el-Bâcârî el-Hudârî, *Nürü'l-yakîn fî Sireti Seyyidi'l-mürselîn*, thk. Mâcid el-Hamevî, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2008/1429), 222; Hasan, *İslam Tarihi*, 1: 211; Hamidullah, *Vesâiku's-Siyâsiyye*, 152; Muhammed Münir Gadban, *Fıkhü's-Sire en-Nebeviyye*, (Mekke: Câmiatu Ümmü'l-Kurâ, 1992/1413), 69; Musa b. Râşid el-Âzâmî, *El-Lü'lüü'l-Meknûn fî Es-Sirei'n-Nebîyyi'l-Me'mûn*, (Kuveyt, yy. 2011/1432), 3: 371.

¹⁶³ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 1: 247; İbn Kayyım, *Zâdu'l-Mead*, 4: 234.

¹⁶⁴ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 1: 248.

da Hristiyanlardı. Yemin olsun ki Musa Peygamber'in, İsa Peygamberi müjdelemesi, İsa Peygamber'in de Muhammed Peygamberi müjdelemesi gibidir. Bizim seni Kur'an-ı Kerim'e davet etmemiz, senin Tevrat'a inananları İncil'e davet etmen gibidir. Her peygamberin yetiştiği kavim, o peygamberin ümmetidir; O'na itaat etmeleri o peygamberin hakkıdır. Sen bu peygamberin yetiştiği kimselersensin. Biz seni İsa Mesih'in dininden alıkoymuyor, bilakis onu emrediyoruz" dedi. Mukavkıs ta: "Ben bu peygamberin durumuna baktım. Gördüm ki, ne işe yaramaz şeyleri emrediyor ne de yalancı bir kâhin olarak görülüyor. O'nda gizli şeyleri açığa vurma, kapalı şeyleri haber verme gibi peygamberlik alametleri gördüm. Bu konuyu biraz düşüneceğim." şeklinde Hâtib ve Mukavkıs arasında bir konuşma geçti.¹⁶⁵

Bu konuşmanın olup olmadığı üzerinde değerlendirme yapacak olursak, her iki ihtimal de söz konusudur diyebiliriz. Hâtib ile ilgili olarak yaptığımız kaynak taramalarında bu konuşmayı sadece İbn Kayyim'in eserinde gördük. Bundan dolayı, bu olayın gerçekleşmiş olma ihtimali zayıftır denilebilir. Fakat Hâtib, uzunca bir yoldan gidip sadece bir mektup teslim edip dönmekten ibaret olmayan bir vazife yüklendi. Bunun da gereğini en ince ayrıntısına kadar yerine getirmeliydi. Böyle bir vazifenin gereği olarak, görüşeceği kişiyle öyle bir görüşme yapmalıydı ki, hem kendisini göndereni en iyi şekilde temsil etmek hem de gönderenin maksadını da en iyi şekilde aktarmak mecburiyetindedir. Bu düşünceden yola çıkarak, ikisi arasında böyle bir konuşma geçmiş olabileceği kanaatine ulaşabiliriz.

Mukavkıs, ilk görüşmeden sonra Hâtib'ı tekrar yanına çağırarak, ona şöyle dedi: "Seni gönderen kişi, peygamber değil midir? Öyleyse onu kendi yurdundan çıkardıkları vakit neden onlara beddua etmedi? Buna cevaben Hâtib, "Sen Meryem oğlu İsa'nın peygamberliğine şahitlik ediyor musun? dedi. Mukavkıs; "Evet" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hâtib: "O halde kavmi onu yakalayıp çarmıha germek istediklerinde neden onlara beddua

---

¹⁶⁵ Bu konuşma ile ilgili rivayeti sadece İbn Kayyim'in Zâdu'l-Mead isimli eserinde gördük. Ayrıntılar için bkz. İbn Kayyim, *Zâdu'l-Mead*, 4: 233.

edip de Allah'tan onları helâk etmesini istemedi. Hâlbuki Allah onu semaya kaldırdı" diyerek, Mukavkıs'ın sorduğu soruya, kendi inancı üzerinden çok güzel bir şekilde cevapladı.¹⁶⁶ Kaynakların bize aktardığını göre, Mukavkıs, Hâtıb'ın bu akıl dolu cevabından dolayı kendisine, "Sen hikmetli bir adamın, hikmetli bir elçisisin" diyerek, onun vazifesini lâıykıyla yaptığını ve ne kadar iyi bir diplomat olduğunu da bizlere göstermektedir.¹⁶⁷

Bu konuşmadan sonra Mukavkıs, Hz. Peygambere (sav), cevabi bir mektup yazdı. Mektupta şunlar yazılıydı;

"Mukavkıs'tan Muhammed b. Abdullah'a

Mektubunu okudum. Belirttiğini ve çağırıldığını anladım. Bir peygamber kaldığını ve onunda geleceğini biliyordum. Onun Şam'da çıkacağını sanıyordum. Elçilerine ikramda bulundum, sana cariyeler ve çeşitli hediyeler gönderdim.

*Selam."*¹⁶⁸

Mukavkıs, davete icabet etmedi ve Müslüman olmadı. Mektubunda da belirttiği gibi, Hz. Muhammed'e (sav) çeşitli hediyeler gönderdi. Mukavkıs'ın gönderdiği hediyeler şunlardır: Bin miskal altın, yirmi tane kumaş ve elbise, Düldül olarak bilinen bir katır, Ya'fûr adında bir merkep,¹⁶⁹ Mâbûr¹⁷⁰ isminde hadım edilmiş bir köle, Mısır'ın Benha şehrinde getirilmiş bir miktar bal ve birkaç cariyeye.¹⁷¹ Cariyelerin sayısı hakkında farklı rivayetler bu-

---

¹⁶⁶ Hâtıb ve Mukavkıs arasında geçen konuşma hakkında detaylı bilgi için bkz. Kastallâni, *Mevâhibü'l-Ledünniyye*, 1: 545; Hudarî, *Nürü'l-yaqîn*, 222; Muhammed Yusuf Kandehevî, *Hayatü's-Sahâbi*, trc. Ali Arslan, (İstanbul: Merve Yayınları, 1992), 1: 125.

¹⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4: 272.

¹⁶⁸ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 1: 248; Hudarî, *Nürü'l-yaqîn*, 222; Kandehevî, *Hayatü's-Sahâbi*, 1: 126; Hamidullah, *Vesâiku's-Siyâsiyye*, 153.

¹⁶⁹ Merkebin, Umman ve çevresinin hâkimi olan Bizans valisi Ferme b. Amr el-Cüzâmî'nin hediyesi olduğu da söylenir, Ayrıntılar için bkz. Belâzürî, *Ensâb*, 1: 448.

¹⁷⁰ Bu kişinin, Mâriye'nin amcasının oğlu olduğu söylenir. Ayrıntılar için bkz. Süheylî, *Ravdu'l-Unuf*, 2: 159; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 6: 129.

¹⁷¹ Belâzürî, *Ensâb*, 1: 448; İbn Sa'd, *Tabâkat*, 1: 248; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 4:272; İbn Hazm, 62; Beyhâkî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 4: 396; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 6: 130; Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Abdulkahim el-Mısri, *Fütûhu Mısır ve'l-Mağrib*, (Kahire, yy. 1994/1415), 422; Kastallâni, *Mevâhibü'l-Ledünniyye*, 1: 545; Şulul, *Kronoloji*, 759.

lunmaktadır. Dört cariye gönderildiği söyleyenler olduğu gibi üç rakamını söyleyenler de vardır. Ayrıca sadece iki cariye olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.¹⁷² Hediyeler konusunda son dönemde yazılan kitaplarda biraz daha çeşitlilik olduğu görülmektedir. Bunlara ilaveten Lizâz isimli bir at, billurdan bir kadeh, altın işlemeli bir kemer, deriden bir kaftan, camdan yapılmış bir çanak, günlük kullanılan eşyaların konulduğu bir sandık, gönderildiği de rivayet edilir.¹⁷³ Kaynaklarımız Mâriye ve Sirin isimindeki cariyeleri daha çok zikretmektedirler. Çünkü Mâriye isimli cariyeyi Hz. Peygamber (sav)'in kendisine ayırdı ve bundan İbrahim isiminde bir oğlu oldu. Sirin isimindeki cariyeyi de ki bu Mâriye'nin kız kardeşidir, sahâbîden Hassan b. Sâbit'e hediye etti ve bundan oğlu Abdurrahman doğdu.¹⁷⁴

Hâtib, Mukavkıs'ın Hz. Peygamber (sav)'e gönderdiği hediyelerle beraber geri döndü. Kaynaklar dönüş yolunda Hâtib'in kendilerine İslam'ı anlattığı, Mâriye¹⁷⁵ ve kardeşi Sirin'in, onun vesilesi ile Müslüman olduklarını aktarır.¹⁷⁶ Başka bir rivayete göre, Mâriye'nin Müslümanlığı, Hz. Peygamber (sav)'in daveti ile oldu.¹⁷⁷ Mâriye'nin daha önceden Hristiyan olduğu bilgisine dayanarak, zaten gelecek olan bir peygamberin varlığından haberdar olması kuvvetle muhtemeldir. Mısır ve Mekke arasındaki uzun yolculuk süresince Hâtib ile aralarında karşılıklı konuşma olabileceği düşüncesinden yola çıkarsak, bu sürede Müslüman olması daha makuldür. Hz. Peygamber

---

¹⁷² Beyhâkî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 4: 396; Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed b. Haldun, *Tarihü İbn Haldun*, thk. Halil Şihâde, (Beyrut, 1988/1408), 2: 450; Makrîzî, *İmtâu'l-Esma*, 1: 305; Kandehevî, *Hayatu's-Sahâbî*, 1: 126; İbn Kayyım cariyelerin sayısını üç olarak verir bunların isimlerini Mâriye ve onun iki kız kardeşi Sirin ve Kaysera olarak zikreder. Ayrıntılar için bkz. İbn Kayyım, *Zâdu'l-Mead*, 1: 115.

¹⁷³ İbn Kayyım, *Zâdu'l-Mead*, 1: 115; Kemal Yazıcı, *İslam Hukukunda Diploması (Elçilik ve Elçilerin Statüsü)*, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1998).

¹⁷⁴ İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, 2: 332; Kastallâni, *Mevâhibü'l-Ledünniyye*, 1: 545; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, 6: 130; İbn Kayyım, *Zâdu'l-Mead*, 4: 234; Âzâmî, *El-Lü'lüü'l-Meknûn*, 3: 371.

¹⁷⁵ Mâriye hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aynur Uraler "Mâriye", *DİA*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28: 63-64.

¹⁷⁶ İbn Sa'd, *Tabâkat*, 10: 230; Belâzürî, *Ensâb*, 1: 448.

¹⁷⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye*, 5: 303.

(sav)’in, İslamiyet’i kabul etmeyen Mukavkıs hakkında; “Pis adam. Mülküne kıyamadı. Mülkü bâki olmayacaktır” dediği rivayet edilir.¹⁷⁸

Hâtıb’ın ticaret vasıtasıyla Mısır’a daha önceden gittiği kaynaklarda zikredilmektedir. Bu gidişleri vasıtasıyla o bölgenin konuşma dilini öğrenmiştir diyebiliriz. Bu sayede Mukavkıs ile rahat bir şekilde iletişime geçmiştir.

Ayrıca Hâtıb’ın Mısır’a ne şekilde gittiği ile alakalı olarak farklı rivayetler mevcuttur. Ama genel kaniye göre onun Mısır’a giden bir kervanla beraber gidip gelmiştir. Zaten böylesine uzun bir yolculuğun tek kişi ile olması tehlike doğuracağından, bir kabile ile gitmesi hem kendisi açısından hem de götüreceği mektubun güvenliği açısından önemlidir.

D. Halifeler Döneminde Hâtıb

Hız. Peygamber (sav)’in hicri 10. yılda Medine’de vefat etti. Onun vefatından sonra Müslümanlar, Benî Saîde¹⁷⁹ gölgeliği olarak bilinen bir yerde, kendilerini idare edecek, yönetecek kişinin kim olacağı konusunda konuşmaya başladılar. Bu konuşmaların varlığından haberdar olan Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir ve yolda karşılaştıkları Ebu Ubeyde b. Cerrah ile beraber görüşmenin olduğu yere gittiler. Yoğun geçen görüşmenin ardından Müslümanların yöneticisi olarak Hz. Ebu Bekir seçildi ve kendisine Rasûlullah’tan sonra göreve gelmesinden ötürü “Halîfetü Rasûlullah” denildi. Bu süreçten itibaren Müslümanların idarecisine Halife denildi.¹⁸⁰

1. Hz. Ebu Bekir’in Halifeliği Döneminde Hâtıb

Hız. Ebû Bekir, Hz. Peygamber (sav)’in vefatından sonra Müslümanların başına geçip onları yöneten ilk kişidir. Onun halifeliği iki yıldan biraz fazla

---

¹⁷⁸ İbn Sa’d, *Tabâkat*, 1: 248; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü’l-Eser*, 2: 332.

¹⁷⁹ Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Sakîfetü Benî Saîde”, *DİA*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 36: 11-12.

¹⁸⁰ Süleyman Uludağ “Halife”, *DİA*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 15: 299-300.

sürdü.¹⁸¹ Bu dönemde gerek iç işlerde gerekse de dış işlerde hareketlilik yaşandı. Dış işlerden biri de Mısır ile yapılan bir anlaşma olduğu ve bu anlaşmanın mahiyeti bilinmemekle birlikte, elçi olarak yine Hâtıb b. Ebû Beltea'nın görevlendirildiği rivayet edilir. Bu antlaşma Hz. Ömer döneminde gerçekleşen Mısır'ın fethine kadar devam etti.¹⁸² Bu görev için Hâtıb seçilmesinin gerekçesi olarak, onun daha önce Hz. Peygamber (sav)'in devrinde de benzer bir görev için gitmiş olmasıdır. Bu durumun tabii bir hali olarak Hz. Ebu Bekir, Mısır ile olan ilişkilerde Hâtıb'ın tecrübelerinden istifade etmiştir.

2. Hz Ömer'in Halifeliği Döneminde Hâtıb

Hz. Ebu Bekir'in vefatından sonra Müslümanların idarecisi Hz. Ömer oldu. Hz. Ömer'in halifeliği, Müslümanlar açısından ve dünya siyaseti açısından çok önemli bir olaydır. Çünkü Hz. Ömer dört yanı mamur bir devlet var etti denilebilir. Hem sosyolojik açıdan hem siyasi açıdan hem de dini açıdan Hz. Ömer'in hilafeti büyük bir olaydır. Müslümanlar Hz. Ömer'in hilafeti döneminde, en refah dönemlerini yaşadılar ve yine en önemli fetihler de onun döneminde gerçekleşti. Onun halifeliği yaklaşık on yıl sürdü.¹⁸³

Hz. Ömer, hükümleri hemen uygulama konusunda veya hükümlerin uygulanmasındaki tavrında çok net bir halifeydi. Yeri geldiğinde bazı hükümlerin uygulanması veya hükümlerde değişiklik yapmakta tereddüt etmezdi. Bu durumun bir örneği de Hz. Ömer ve Hâtıb arasında gerçekleşmiştir. Kıtlık yıllarında bir gün Hâtıb b. Ebû Beltea'nın köleleri, Müzeyne kabilesinden bir adamın devesini çaldılar ve onu kesip yediler. Bu durum Halife Hz. Ömer' intikal etti. Hz. Ömer durumu iyice araştırdıktan sonra, Hâtıb'ın

---

¹⁸¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6: 240; Ayrıntılı bilgi için bkz. Sallâbi, Hz. Ebu Bekir, 31-108; İbrahim Sarıçam, *Hz. Ebu Bekir*, 11. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015).

¹⁸² İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 3: 376; Zebidî, *Tecrîdü's-Sarîh*, 10: 299; Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", 16: 445.

¹⁸³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 7: 20; Hz. Ömer'in hilafeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sallâbi, Hz. Ömer, Halit Çil, *Ömer'ini Arayan Yüzyıl/Hz. Ömer'in Liderlik ve Yöneticilik Özellikleri*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2017), 37.

köleleri aç bırakmasından dolayı, kölelerin böyle bir yola başvurduklarını tespit etti. Bundan dolayı kölelere had cezası uygulamaktan vazgeçti. Kölelere “Allah’a yemin olsun ki eğer ben, sizin onları çalıştırdığınızı ve kendilerine yemenin haram kılınmış olduğu şeylerin helal hale geldiği ölçüde aç bıraktığınızı bilmemiş olsaydım kesinlikle had cezasını uygulardım” demiştir. Bunun üzerine, suçu işlemeye sebebiyet veren kölelerin sahibi olan Hâtîb b. Ebû Beltea’yı, değeri 400 dirhem olan deve için 800 dirhem tazminat ödemeye mahkûm ettiği rivayet edilmektedir.¹⁸⁴ Hâtîb’in, köleleri neden aç bıraktığı ile ilgili herhangi bir bilgi kaynaklarda zikredilmemiştir. Hz. Peygamber (sav)’in terbiyesinden geçmiş bir şahsiyetin bunu keyfi olarak yapmış olması mümkün değildir. Sahâbî hata edebilir fakat bile bile günah olan bir davranışta bulunmazlar. Hâtîb’in bunu yapmasının gerekçesi olarak kölelerin yaptıkları bir yanlıştan dolayı bir nevi uyarı mahiyetinde bir ceza vermiş olabilir. Bunun sonucunda da böyle bir durum ortaya çıkmıştır diyebiliriz.

Hz. Ömer ve Hâtîb b. Beltea arasında gerçekleşen başka bir durum da şudur; Hz. Ömer, çarşı-pazar denetimini bizzat kendisinin yaptığı esnada çarşıda ucuz fiyata kuru üzüm satan Hâtîb b. Ebû Beltea’ya uğradı. Onun, çarşıdaki fiyatın aşağısında bir fiyatta malını sattığını görünce kendisine “Ya fiyatı arttır ya da çarşımızdan malını kaldır” dedi.¹⁸⁵ Bunun sebebi, haksız rekabetin önüne geçmekten ibarettir. Burada Hâtîb’in kötü niyetle değil tamamen ticari mantıkla hareket ettiği kanaatindeyiz.

---

¹⁸⁴ Ebu’l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa’d et-Tüçîbî el-Bâcî, *el-Müntekâ Şerhi’l-Muvatta*, (Kahire: Matbuatu’l-Saâde, 1910/1332), 5: 17; Saffet Köse, “Hz. Ömer’in Bazı Uygulamaları Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7 (Nisan 2006): 32; Çil, 189.

¹⁸⁵ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi’ es-San’ânî el-Himyerî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A’zamî, (Beyrut: Mektebetü’l-İslamiyye, 1982/1403), 8: 206; Osman b. Ya’kûb el-İslâmbolî el-Kemahî, el-Müheyye’ fî Keşfi Esrâri’l-Muvaṭṭa, thk. Ahmed Ali, (Kahire: Dâru’l-Hadis, 2005/1425), 4: 59; Çil, 224.

E. Hâtıb'ın Geçim Durumu

Arabistan bölgesinde ve özellikle Mekke'de birçok kişinin geçim kaynağı ticaretti. Gerek bölgenin jeopolitik konumu olsun gerekse Mekke şehrinin kendi özel yapısı olsun, var olan şartlar insanları ticarete yöneltti.¹⁸⁶Hâtıb b. Ebû Beltea, Mekke bölgesinin çoğunluğunda olduğu gibi, kendisi de geçimini ticaretle yapardı. Hâtıb'ın tüccar olduğunu kaynaklar bizlere bildirmektedir. Ticareti yiyecek ve gıda ürünleri üzerine olduğu kaynaklarda zikredilir.¹⁸⁷

Hâtıb'ın maddi açıdan durumunun iyi olduğunu, onun köle sahibi olduğundan anlıyoruz. Yaptığımız araştırmada, köleleri ile arasında geçen bazı durumlardan bahsedilir. O dönemin şartları üzerinden değerlendirecek olursak, kölesi olanın mal varlığı da iyidir diyebiliriz. Öyle ki Hâtıb'ın kölelerin biri, bir gün Hz. Peygamber (sav)'in yanına gelip, Hâtıb'ı kendisine haksızlık yaptığından dolayı şikâyet etti. Köle, Hz. Peygambere; “Ya Rasûlullah, Hâtıb kesinlikle cehenneme girecektir” Başka bir rivayete göre, “O, cennete girmeyecektir, çünkü zayıflar üzerinde çok şiddetlidir” şeklinde konuştuğu,¹⁸⁸ Hz. Peygamber (sav)'in de onun bu sözüne cevaben; “Hayır, bu yalandır. O ateşe girmeyecektir. O Bedir'e ve Hudeybiye'ye katılanlardandır”¹⁸⁹ şeklinde cevapladığı rivayet edilir. Başka bir rivayete göre, bu söylediklerine ek olarak; “Allah, ağacın altında biat eden müminlerden razı oldu. Yüce Allah birinden razı olursa ona hiç gazabını indirmez” dedi.¹⁹⁰ Bu sözyle Hz. Peygamber (sav)'in, her iki meselede bulunan ashabın asla cehenneme girmeyeceklerini bizlere bildirmektedir

Kaynaklar, bizlere Hâtıb bir kölesinden daha bahseder. O, Sa'd b. Havli b. Sebre b. Düreym b. Kelb b. Kudâ'a'dır. Köle olarak Hâtıb'ın eline geçtik-

¹⁸⁶ Apak, *Ana hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, 168.

¹⁸⁷ İbn Kuteybe, *el-Maarif*, 218; Zehebî, *Siyer*, 2: 43.

¹⁸⁸ Ayrıntılar için bkz. İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 3: 375.

¹⁸⁹ Zehebî, *Siyer*, 2: 44; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 3: 375; Nesâî, 57.

¹⁹⁰ Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ*, 9: 589.

ten sonra Hâtıb ona ikramda bulundu. Sa’d, Hâtıb ve Zübeyr b. Avvam ile birlikte muhacir olma şerefine nail oldu ve Uhud Gazvesinde şehit düştü.¹⁹¹

F. Vefatı

Büyük meşakkat ve mücadele dolu bir hayat geçiren Hâtıb, hicretin 30. yılında, altmış beş yaşında iken Medine’de vefat etti. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırdı. Vefatının hangi sebepten olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Dönemin sağlık imkânlarını göz önünde bulunduracak olursak, yaşlılıktan kaynaklanan bir hastalıktan dolayı vefat etmiş olabilir. Bunun aksine bir saldırı veya buna benzer bir durumdan dolayı da ölmüş olabilir. Belirttiğimiz bu hususların hepsi birer ihtimaldir. Kaynaklarda kesin bir bilgi tespit edemediğimizden dolayı bu konu hakkında net bir durumdan bahsetmemizin uygun olamayacağı kanaatindeyiz.

Öldükten sonra geriye bıraktığı mallar ile ilgili olarak kaynaklarda bazı bilgiler yer almaktadır. Hâtıb’ın miras olarak, bir ev, dört bin dinar veya dirhem para bunlar dışında da bazı değerli eşya bıraktığı rivayet edilmektedir.¹⁹²

Hâtıb hakkında kaynaklarda yer alan rivayetler oğlu Abdurrahman ve torunu Yahyâ vasıtasıyla bizlere ulaşmaktadır. Bu ikisi dışında herhangi bir rivayet kanalı tespit edemedik.

G. Hâtıb’ın Rivayet Ettiği Hadisler

Hadis rivayetinde bazı sahâbîler ön plana çıkarken bazıları da bu alanda ismi ya hiç duyulmamış veyahut ismi çok az hadis rivayetinde zikredilmiş-

¹⁹¹ İbn Sa’d, *Tabâkat*, 3: 125; İbn Kuteybe, *el-Maarif*, 218.

¹⁹² İbn Sa’d, *Tabâkat*, 3: 125; Zehebî, *Siyer*, 2: 45; Belâzürî, *Ensâb*, 1: 206; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 6: 257; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-Ğâbe*, 1: 661; Zebidî, *Tecrîdii’s-Sarîh*, 10: 299; Beyhâkî, *Delâilü’n-Nübüvve*, 4: 396; Bozkurt, “Hâtıb b. Ebû Beltea” 16: 445.

tir. Hâtıb b. Beltea da bu alanda ismi az duyulan sahâbilerdendir. Yaptığımız araştırmalarda Hâtıb'ın kendisinden dört tane hadis rivayet edildiğini tespit ettik. Bunun nedeni hakkında herhangi bir bilgi tespit edemedik.

Hâtıb'ın rivayet ettiği hadislerin ilki, “Kim beni ölümünden sonra görürse, hayatta iken görmüş gibidir”¹⁹³ şeklinde rivayet ettiği hadistir.

Rivayet ettiği ikinci hadis ise; İbn Şahin'in Yahya b. Abdurrahman b. Hâtıb b. Ebû Beltea'dan aldığı nakil ile “Rasûlullah (sav) beni İskenderiye kralı Mukavkıs'a gönderdi. Ona mektubu ben götürdüm. Mukavkıs, ona üç hediye gönderdi. O hediyelerden biri de Mâriye idi”¹⁹⁴ şeklindedir.

Hâtıb'tan bize ulaşan üçüncü hadis; oğlu Abdurrahman b. Hâtıb'ın aktarmasıyla günümüze ulaşmaktadır. Hadis şöyledir; “Her kim cuma günü yıkanır ve güzel kıyafetler giyerse, bu yaptığı bir sonraki cumaya kefarettir” buyurdu.¹⁹⁵

Hâtıb'ın aktardığı dördüncü hadis de şöyledir; “Uhud günü Rasûlullah'ı gördüm, şiddetli bir telaş halindeydi. Ali b. Ebî Tâlib'in elinde içinde su bulunan bir kalkan vardı. Rasûlullah (sav) bu suyla yüzünü yıkadı. Ne yaptığını sordum. Bana, Utbe b. Ebî Vakkas'ın O'nun (sav) saldırdığını söylediler. Ben de Utbe'yi aradım, onu buldum. Sona kılıcımla onu öldürüp, başını keşip, atıyla beraber Peygamber'e (sav) getirdim. O da (sav) bana 'Allah senden razı olsun' diye üst üste iki defa dua etti”¹⁹⁶

---

¹⁹³ Askalanî, *el-İsâbe*, 2: 5; İbn Abdilber, *el-İstiâb*, 3: 376.

¹⁹⁴ Askalanî, *el-İsâbe*, 2: 5.

¹⁹⁵ Askalanî, *el-İsâbe*, 2: 5; Hâkim, *Müstedrek*, 3: 340.

¹⁹⁶ Askalanî, *el-İsâbe*, 2: 5.

– SONUÇ –

Allah Rasûlü (sav), kendisinin öncülük ettiği risalet davasında birçok kişi kendisine tabi oldu. Bunlar arasında çok büyük şahsiyetler olduğu gibi ismi belki de günümüze ulaşmayan kişiler de oldu. Bu çalışmamızda Allah Rasûlü (sav)'in sahâbîsinden Hâtıb b. Ebû Beltea'nın hayatı hakkında bilgiler sunmayı amaçladık.

Hâtıb b. Beltea Rasûlullah tarafından çeşitli meselelerde görevlendirildi ve bu görevleri lâıyık ile yerine getirme konusundan elinden gelen her türlü gayreti sarf etti. Bu görevlendirmelerle beraber biz Hâtıb'ın yaptığı bazı hatalar üzerinde durmaya çalıştık. Buradaki amacımız Hâtıb'ın kötülenmesi değildir. Bu durumların üzerinde durmamızın tek amacı, bir kişinin, sahâbî bile olsa, hata yapabileceğini, yanlış yapabileceğini belirtmek. Önemli olan şeyin hata yapması değil, hatasının farkına varıp bu durumu düzeltmeye çalışması ve bundan sonraki süreçte de bu hataları tekrarlamamak üzere hareket etmesidir. Hâtıb b. Beltea'nın hayatında da biz bunları görüyoruz. Kendisi bazı hatalar yaptı. Hatta kimi hataları belki de büyük hasara neden olacaktı, ama kendisi yaptığı hatanın farkında vardı. Bununla beraber açık bir yüreklilikle de bu hatasını itiraf edip özür dileme erdeminde de bulundu. İşte örnek alınması gereken nokta burasıdır. Biz bu çalışmamızda bunun farkına varılmasını amaçladık.

Unutulmamalıdır ki Hâtıb ve diğer sahâbîler, Allah Rasûlünün yanında bulunma şerefine nail oldular. Çoğu kişinin Hz. Peygamber (sav)'in, davasına girmekten çekindiği bir zamanda, onlar bu yükü omuzlandılar. Hz. Peygamber ile omuz omuza mücadele ettiler, memleketlerinden çıkarılmak zo-

runda bırakıldılar ve bunlara benzer birçok sorunla karşılaştılar. Bu zorlu mücadelede bazı hatalar yapmış olmaları da gayet doğal karşılanmalıdır. Görünürde bu saydığımız durumlar basit gibi durabilir ama bunun psikolojik etkisini anlamak kolay değildir. Mesela Hâtıb'ın Mekke'nin fethi hazırlıklarını bildirmesi konusunda diyebiliriz ki, o bu savaşta neler olacağını, kendi ehlinin neler yaşayabileceğini bilmiyordu. Onların hakkında emin olmak için kendisince böyle bir yola başvurdu. Yaptığı hataydı ama onun psikolojik olarak neler düşündüğünü veya neler yaşadığı hakkında da kesin konuşamayız. Bu durumda kendisini casus, ajan veya bunlara benzer ifadeleri kendisi hakkında kullanmak büyük bir gaflet olacaktır. Bizler şu an yaşadığımız çağda, İslam adına yapmamız gereken işlerden kaçınıyorken bu rahat zamanda, Allah Rasûlünün sahâbîsi her şeyi göze aldı. Buna rağmen bizlerin onlar hakkında rahatlıkla yanlış ifadeler kullanmamız, hoş olmayan bir davranış olduğu kanaatindeyiz.

- KAYNAKÇA -

- Abdürrezzâk, Ebu Bekr b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî. *Musanef*. Thk. Habîburrahman el-A'zamî. Beyrut: Mektebetü'l-İslamiyye, 1982/1403
- Algül, Hüseyin. "Muahat". *DİA*. 30: 308-309. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005
- Apak, Adem, *Ana hatlarıyla İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012
- Apak, Adem. *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2013.
- Arslan, İhsan. "Hz. Peygamber'in Savaşlardaki Tavrı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/39 (Ağustos 2015): 1041-1051
- Arslan, İhsan. "Sahâbînin Olumsuz Tavrı Karşısında Hz. Peygamberin Tavrı". *Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12/3 (2012): 119-149
- Atar, Fahrettin. "Mukâtebe". *DİA*. 31: 531-533. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006
- Atmaca, Esra. *Hudeybiye Seferi*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2017.
- Avcı, Casim. Hilafet. *DİA*.17: 546-553. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998
- Aycan, İrfan. Ebu Süfyan. *DİA*.10: 230-232. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Âzâmî, Musa b. Râşid. *el-l-Lü'lüü'l-Meknûn fî's-Sirei'n-Nebîyyi'l-Me'mûn*. Kuveyt, yy. 2011/1432.
- Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013
- Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa'd et-Tücîbî. *El-Müntekâ Şerhi'l-Muvatta*. Kahire: Matbuatu'l-Saâde, 1910/1332

- Bozkurt, Nebi. "Hâtıb b. Ebû Beltea". *DİA*.16: 444-445. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997
- Çağlayan, Harun. "Elçi ve Vekil Bağlamında Nübüvvet". *E-makalat Mezhep Araştırmaları*. 8/2 (GÜZ 2015): 67-95.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hız. Peygamber ve Aile Hayatı*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2016.
- Çetiner, Bedrettin. *Esbâb-ı Nüzul*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2013.
- Çil, Halit. *Ömer'ini Arayan Yüzyıl/Hız. Ömer'in Liderlik ve Yöneticilik Özellikleri*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2017
- Demircan, Adnan. *Cahiliyeden İslam'a Kadın ve Aile*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015
- Dımaşkî, Muhammed b. Salih. *Subulu'Hudâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayr'il-İbad / Peygamber Külliyyatı*. Trc. Komisyon. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2011
- el-Aynî, Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetu'l-Kâri Şerhu'l-Sahîhi'l-Buhâri*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001
- el-Belâzürî, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud. *Kitabu'l-Cümel min Ensâbi'l-Eşrâf*. Thk. Süheyl Zekkâr - Riyad Ziriklî. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996/1417
- el-Beyhaki, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. 'Ali b. Mûsâ. *Kitâbu'l-Medhal ilâ's-Süneni'l-Kübrâ*, Thk. Ziyâurrahmân el-'Azamî, Kuveyt: yy. 1984/1404
- el-Bûtî, Saîd Ramazan. *Fıkhu's-Sîre*. Trc. Atik Aydın. İstanbul: Bilge Adam Yayınları, 2012
- el-Maverdi, Ebu'l-Hasan Habib, *el-Ahkâmu's-Sultaniyye*, trc. Ali Şafak, İstanbul: Bedir Yayınları, 2018.
- Erkan, Arif. "Sefîr". *el-Beyan / Arapça-Türkçe Büyük Sözlük*. 1389. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2012

- Erkocaaslan, Recep. *Hız. Peygamber Dönemi Savaşlarından Benî Mustalik Gazvesi ve İfk Olayı* Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2008.
- Fayda, Mustafa. "Kahtân". *DİA*. 24: 201-202. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001
- Fayda, Mustafa. *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2014.
- Fayda, Mustafa. Cebele b. Eyhem. *DİA*. 7: 184-185. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993
- Gadban, Muhammed Münir. *Fıkhü's-Sire en-Nebeviyye*. Mekke: Câmîiatu Ümmü'l-Kurâ, 1992/1413
- Hâkim, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisaburî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. Riyad: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye 1990/1411
- Hamidullah, Muhammed. *Hız. Peygamberin Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, Trc. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi*. Trc. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2011
- Hamidullah, Muhammed. *Vesâiku's-Siyâsiyye- Hız. Peygamber Döneminin Siyasî-İdarî Belgeleri*. Trc. Vecdi Akyüz. İstanbul: Kitabevi Yayıncılık, 1997
- Hasan, Hasan İbrahim. *Tarihü'l-İslami's-Siyasî ve'd-Dinî ve's-Sekafî ve'l-İctimâî / İslam Tarihi*. Trc. Komisyon. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1991.
- Hatipoğlu, Mehmet Said. *Hız. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*. Ankara: Otto Yayınları, 2012
- Hudarî, Muhammed b. Afîfî el-Bâcûrî. *Nürü'l-yaqîn fî Sireti Seyyidi'l-mürselîn*. Thk. Mâcid el-Hamevî. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2008/1429.
- İbn Abdilber, Cemâleddîn Yusuf bin Abdullah bin Muhammed el-Kurtubî, *el-İstiab fi Marifeti'l Ashab*. Kahire: Daru'l-Ceyl, 1992/1412

- İbn Habîb, Ebu Cafer Muhammed. *Kitâbu'l-Muhabber*. Trc. Adem Apak. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018
- İbn Hacer, Ebu'l Fazl Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî. *İthâfu'l-Kârî bi-ihtisâri Fethi'l-Bârî*. Trc. Komisyon. İstanbul: Polen Yayıncılık, 2007
- İbn Hacer, Ebu'l Fazl Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî. *el-İsâbe fi temyizi's-Sahâbe*. Thk. Ömer Yusuf b. Abdullah. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1993/1414
- İbn Hacer, Ebu'l Fazl Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalanî. *Tehzibü't-Tehzib*. Thk. Mustafa Abdulkadir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-İlmiyye, 1994/1415
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed b. Muhammed. *Tarihü İbn Haldun*, Thk. Halil Şihâde. Beyrut, 1988/1408
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî. *Cevâmiu's-Sîre*. Trc. M. Salih Arı. İstanbul: Çıra Yayıncılık, 2004
- İbn Hibbân, Ebu Hatim Muhammed b. Ahmed et-Temimi el-Büsti es-Sicistânî. *Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ / Hz. Peygamber ve Halifeler*. Trc. Adem Apak. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017
- İbn Hişâm, Muhammed b. Abdülmelik. *Sîretü'n-Nebeviyye*. Trc. Abdülvahhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2009.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Şemseddin. *Zâdu'l-Mead fi Hedyi Hayri'l-İbad*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale. 1994/1415.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida el-Hafız. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1936.
- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineveri. el-Maarif. Trc. Hasan Ege, İstanbul: Şelale Yayınlar, 1965.

- İbn Sa'd, Muhammed b. Menî el-Hâşimi el-Basrî. *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. Trc. Komisyon. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015
- İbn Seyyidinnâs, Ebu'l Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Yâ'merî. *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Meğazî ve's-Şemâil ve's-Siyer*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1993/1414
- İbn Şihab es-Zühri, Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah. *Meğazi'l-Nebeviyye*. Trc. Mehmet Nur Akdoğan. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016
- İbnü'l- Esîr, İzzeddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed. *Üsdü'l-Ğabe fi Mârifeti's-Sahâbe*. Thk. Abdulfettah Ebu Senne. Beyrut: Dâru'l-Kitabu'l-İlmiyye, 1966/1386
- İbnü'l-İmâd, Abdülhay bin Ahmed bin Muhammed. *Şezerât-üz-Zeheb fî Ahbâr-i men Zeheb*. Thk. Mahmud el-Arnâvud. Beyrut: Daru İbn Kesîr, 1986/1406.
- İpşirli, Mehmet. "Elçi". *DİA*. 11: 3-15. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995
- Kâdi İyâz, Ebu'l-Fazl Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî. *İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâ'id fî Şerhi Şahîh-i Müslim*. Thk. Yahya İsmail, Kahire, yy. 1998/1419
- Kandehlevî, Muhammed Yusuf. *Hayatu's-Sahâbi*. Trc. Ali Arslan, İstanbul: Merve Yayınları, 1992.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. Ümmü Seleme. *DİA*. 42: 328-330. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Kapar, Mehmet Ali. *Heyetler/Hz. Peygamber Dönemi Diplomasi*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017
- Karagöz, İsmail. "Sahâbi", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 570, (Ankara, 2015).

- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülmelik. *Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minaḥî'l Muhammediye*. Kahire, yy. 2004/1425
- Kazıcı, Ziya, Hz. *Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2015
- Kemahî, Osman b. Ya'küb el-İslâmbolî. *el-Müheyye' fî Keşfi Esrârî'l-Muvaṭṭa*, Thk. Ahmed Ali. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2005/1425
- Kılıç, Ünal. *Ashab-ı Bedir'in İsimleri ve Fazileti*. Ankara: Nasihat Yayınları, 2014.
- Kılıç, Ünal. *Psikolojik Taktik Ölümsüz Zafer, Mekke'nin Fethi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2011
- Köksal, Mustafa Asım. *İslam Tarihi/Hz. Muhammed ve İslamiyet*. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1987
- Köse, Saffet. Hz. *Ömer'in Bazı Uygulamaların Değişmesi Bağlamında Ahkâmın Değişmesi Tartışmalarına Bir Bakış*, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 7 (Nisan 2006): 13-50
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. *Sakîfetü Benî Saîde*. *DİA*. 36: 11-12. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009
- Mâğlus, Sami b. Abdullah. *Atlasu'l-Halife Ali b. Ebî Tâlib*. Sâmi b. Abdillâh b. Ahmed el-Mâğlus, el-, Trc. Hüseyin Yıldız, İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2009
- Mâğlus, Sami b. Abdullah. *Atlasu't-Tarihî li Sireti'r-Rasûl*. Thk. Muhammed Emin Yıldırım, Trc. Abdullah Karakaş. İstanbul: Siyer Yayınları, 2013.
- Makrîzî, Ebu Muhammed Takıyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdilkâdir b. Muhammed. *İmtâu'l-Esmâ bimâ li'n-Nebî Mine'l-Ahvâl ve'l-Emvâl ve'l-Hafede ve'l-Meta'*. Thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 1999/1420.

- Mısrî, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Abdulhakim. *Fütûhu Mısr ve'l-Mağrib*, Kahire: yy. 1994/1415
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *Câmiu's-Sahîh*, Thk, Muhammed Fuad Abdalbaki. Kahire, yy. 1374/1955.
- Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb el-Ma'rufî. *Fedailu's-Sahâbî*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1984
- Önkal, Ahmet Hevze el-Hanefî. *DİA*. 17: 285. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998
- Önkal, Ahmet. Cafer b. Ebu Tâlib. *DİA*. 6: 548-549. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992
- Önkal, Ahmet. Rasûlullah'ın İslam'a Davet Metodu, Konya: Esra Yayıncılık, 1990.
- Özkuyumcu, Nadir. "Hilf", *DİA*.18:29-30. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998
- Özkuyumcu, Nadir. Mukavvıs. *DİA*. 31: 137-138. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Ragıp el-İsfehanî, Ebu'l-Kasım el-Huseyn b. Muhammed el-Ma'rufî. *el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'an*. Thk. Muhammed Halil Aytanî. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2010/1431
- Rûdânî, Muhammed b. Süleyman. *Cem'ul-Fevâid min Câmi'il-Uşûl ve Mecma'iz-Zevâid*. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2008.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-Tefasir*. Trc. Komisyon. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Sallâbi, Ali Muhammed, *İkinci Halife Hz. Ömer*, Trc. Mehmet Akbaş, İstanbul: Ravza Yayınları, 2006
- Sallâbi, Ali Muhammed. *Birinci Halife Hz. Ebu Bekir*, Trc. Şerafettin Şenalan/Faruk Aktaş, İstanbul: Ravza Yayınları, 2009

- Sallabi, Ali Muhammed. *Siretü'n-Nebeviyye / Siyer-i Nebi*. Trc. Komisyon. İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2012
- Sarıçam, İbrahim, Hz. *Ebu Bekir*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2015
- Sercânî, Ragıp. *Mevsûatu'l-Muyessera fi't-Târîhi'l-İslamî/İslam Tarihi*. Thk. Ahmed Ağırakça. Trc. Ayhan Çakıroğlu. İstanbul: Beka Yayınları, 2012.
- Sönmez, Abidin. *Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1984
- Süheylî, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed el-Has'amî. *Ravzû'l-Ünüf fi Şerhi's-Sîreti'n-Nebeviyye li'bnî Hişâm*. Thk. Ömer Abdüsselam es-Selâmî. Beyrut: Dâru İhyâi Terâsi, 2000/1421.
- Şit Hattab, Mahmud. *Komutan Peygamber*. Trc. Ahmed Ağırakça. İstanbul: Bir Yayıncılık, 1988
- Şulul, Kasım. *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014
- Şulul, Zeynep. *Hz. Peygamber Tarafından İslam'a Davet İçin Gönderilen Elçiler*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2013.
- Topçuoğlu, Ali Aslan. *İslam Hukukunda Diplomatik Temsil -Karşılaştırmalı Uluslararası Hukuk İncelemesi-*. Ankara: Fecr Yayınları, 2017.
- Tozlu, İbrahim. "Buhari Râvisi Kâdi Mühelleb b. Ebu Sufre'nin Endülüs Hadisçiliğindeki Yeri ve Önemi", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9/1 (Temmuz 2015): 65-95
- Uraler, Aynur. *Mâriye*. *DİA*. 28: 63-64. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Uraler, Aynur. *Ümmü Habîbe*. *DİA*. 42: 318-319. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

- Üstüner Hüseyin. *Hz. Peygamberin Devrinde İstihbarat*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2001
- Vakidi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer. *Kitâbu'l-Meğazi*. Thk. Muhammed Abdulkadir Ahmed Ata. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2013
- Yardım, Ali. Abdullah b. Huzâfe. *DİA*. 1: 108. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Yazıcı, Kemal. *İslam Hukukunda Diplomasi (Elçilik ve Elçilerin Statüsü)*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1998
- Yıldırım, Muhammed Emin. *Asr-ı Saadette Ticaret ve Tüccar Sahâbîler*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015
- Yıldırım, Muhammed Emin. *Efendimiz'in (sav) Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvam (ra)*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015
- Yıldırım, Muhammed Emin. *Eminü'l-Ümme/Ümmetin Emni Ebu Ubeyde b. Cerrah (ra)*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015
- Yıldırım, Muhammed Emin. *Nebevi Eğitim Modeli Dâr'ul-Erkam*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2014
- Yıldırım, Suzan. *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2006.
- Zebidi, Zeynüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtif. *Tecrîdü's-Sarîh li-hadîsi Câmiî's-Sahihî Buhari*. Trc. Komisyon. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1983
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman. *Siyer-i Âlami'n-Nübelâ*. Thk. Şuayb Arnavud. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1985/1405
- Zengin, Fethullah. *Medine'nin İslamlaşması*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2008

